

ВНЗ «Український католицький університет»

Гуманітарний факультет

Кафедра журналістики

Пояснювальна записка

до магістерського проекту

освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр

на тему «Образ УПА у світській пресі української діаспори США (1950-1980-ті рр..)»

Виконала:

студент 6 курсу, групи ГЖУ 11/М

напряму підготовки

0303 «Журналістика та

інформація»

спеціальності

8.03030101 «Журналістика»

Бухтоярова Ю. С.

Керівник – Яневський Д.Б.

Рецензент – Крупський І.В.

Львів – 2014 року

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Преса української діаспори США в 1950-1980-х рр. Історіографія дослідження.

1.1 Аналіз та узагальнення наукових джерел.

1.2 Особливості розвитку друкованих видань української діаспори США.

1.3 Характеристика світської преси української діаспори США 1950-1980-х рр.

РОЗДІЛ 2. Взаємини української діаспори США та УПА.

2.1 Українська діаспора США в 1950-1980-х рр. Соціальний аспект.

2.2 Політична ідентичність українців в умовах еміграції.

2.3 Збройний спротив УПА в суспільно-політичному дискурсі української діаспори США.

РОЗДІЛ 3. УПА в тематичному контексті суспільно-політичних україномовних видань США 1950-1980-х рр.

3.1 Контент-аналіз висвітлення образу УПА в світській україномовній пресі США 1950-1980-х рр.

3.2 Роль УПА у формуванні національної ідентичності української діаспори США.

Висновки

Список літературних джерел

ВСТУП

Актуальність теми. Для будь-якого суспільства преса завжди була чинником, який сприяє консолідації, згуртованості навколо національної ідеї. Її роль підсилюється, якщо мова йде про діаспору. Українська преса США мала великий вплив на збереження національної ідентичності на чужині та формування національно-патріотичної думки. Відомості про УПА є важливою складовою формування національної ідентичності в умовах еміграції. Саме тому є необхідним встановити розбіжності в формуванні образу учасників національно-визвольного руху. Постать УПА належить до дискусійних тем українського суспільства, не лише на території України, а й за її межами, де проживають українці. Внаслідок комуністичної пропаганди в радянські часи, зокрема й в українській пресі, створювався викривлений образ УПА. Учасники національно-визвольного руху зображувались, як фашистські посіпаки, злочинці та вороги народу. Прикладом цього є стаття Юрія Смолича «Про одну не дипломатичну ноту» в журналі «Сучасне і майбутнє». В публікації йдеться про звернення Степана Бандери до Державного секретаря США Маршала про присвоєння, згідно з міжнародним правом, українським повстанцям, що пройшли на Захід, статусу інсургентів. Водночас, автор зачіпає тему рейдів відділів УПА на Захід, описуючи його в манері радянської пропаганди. З'ясування впливу радянської пропаганди на формування образу УПА в світській україномовній пресі США є важливим, адже це було також компонентом загального створеного образу українського національно-визвольного руху.

Українська повстанська армія - це усталена в науковій і публіцистичній літературі узагальнена назва селянських загонів самооборони, які діяли на території сучасних областей Західної України та східних воєводств Польщі в 1941- 50-х рр XX ст.

Озброєні загони з числа місцевого населення створювалися стихійно як відповідь на терористично-окупаційну політику нацистської Німеччини на комуністичної СРСР. Ці загони ніколи не мали централізованого командування, не підпорядковувалися УПА і не підпорядковувалися жодному легітимному урядові або політичному режимові. Їх правовий статус визначався Гаагськими конвенціями про правила ведення сухопутної війни (камбатанти). В даній роботі досліджується-аналізується матеріали україномовних ЗМІ та інші друковані матеріали, які видавалися на території США в 1950-1980 рр на матеріалах які зберігаються в Українському національному музеї в Чикаго.

Під терміном УПА в цій роботі розуміється ті збройні загони, які оголосили про своє підпорядкування Українській головній визвольній раді та\або ОУН та головній команді УПА, які очолював видатний діяч націоналістичного руху Роман Шухевич (1943-1950 рр.).

Неоднозначне висвітлення образу УПА в пресі поширювало суперечливості в середовищі української діаспори США. У зв'язку з цим аналіз, україномовної преси США є особливо актуальним для сприяння консолідації українців. Користуючись досвідом минулого, можемо з'ясувати деякі особливості формування, функціонування діаспорних видань, роль преси у формуванні масової свідомості. Процеси демократизації в Україні відбувалися й відбуваються не без впливу української преси діаспори США.

Серед досліджень присвячених даній тематиці можна виокремити праці В. В'ятровича, Ю. Романишина, а завдяки таким дослідникам, як М. Боровик, А. Животко, М. Куропась, М. Марунчак, О. Гриценко україномовна преса США була введена в науковий обіг. Однак, ці дослідження мають описовий характер та не містять ґрунтовного аналізу образу УПА в світській україномовній пресі США періоду кінця 1950-х–1980 рр. Вирішення цього завдання буде неможливим без дослідження висвітлення УПА в діаспорній пресі.

Мета: виявити суперечливості у висвітленні образу УПА в україномовній світській пресі США періоду кінця 1950-1980 рр. в контексті збереження національної ідентичності українців в еміграції. Досягнення поставленої мети потребує розкриття наступних **завдань:**

- з'ясувати фактори збереження національної ідентичності українців в іноетнічному середовищі та виокремити місце преси у цьому процесі;
- на конкретних прикладах проаналізувати роль газетних публікацій, їх вплив на збереження національної ідентичності українців в еміграції;
- проаналізувати рівень впливу комуністичної пропаганди в україномовній пресі США на творення образу УПА;
- виявити особливості образу УПА в україномовній пресі США;
- дати характеристику світських україномовних видань США періоду кінця 1950-х–1980 рр. відповідно до проблемно-тематичного спрямування дослідження.

Об'єкт дослідження: світська україномовна преса періоду кінця 1950х–1980 рр.

Предмет дослідження: висвітлення образу УПА в світській україномовній пресі США періоду кінця 1950-х –1980 рр.

Методи дослідження: Для написання дослідження будуть використані такі методи:

- контент-аналіз для об'єктивного аналізу змісту україномовної преси США; зіставний метод з метою виявлення суперечностей у висвітленні образу УПА шляхом порівняння публікацій;
- культурноісторичний для дослідження матеріалів в україномовній пресі США з урахуванням історичних та культурних умов, які панували в період кінця 1950-х –1980 рр., а також низку загальнонаукових методів: індукції та дедукції, аналізу та узагальнення.

Новизна дослідження:

- Введено в український науковий обіг раніше недоступні пресові джерела та наукові роботи авторів з діаспори (за матеріалами архіву Українського національного музею Чикаго);
- Визначено головні засади збереження ідентичності українців в еміграції;
- Отримати розвиток питання впливу радянської пропаганди на образ УПА в україномовній пресі США.

Теоретичне та практичне значення роботи. Одержані результати дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок питань, пов'язаних з висвітлення діяльності національно-визвольного руху на сторінках діаспорної світської преси кінця 1950-1980 рр., у вивченні історії української журналістики, культурології, історії; для упорядкування навчальних посібників, при підготовці лекційних курсів та семінарів з історії української діаспори у США, історії української та зарубіжної журналістики тощо.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків з таблицями, де представлено результати проведеного нами контент-аналізу. У першому розділі розглядається теоретична база та наукові напрацювання по даній темі. В другому розділі розглядаються особливості проблематики УПА в суспільному дискурсі, дослідження висвітлення даної теми у закордонних ЗМІ. В третьому розділі досліджуємо, який образ УПА твори діаспорні медіа та наводимо результати нашого дослідження.

РОЗДІЛ 1

Преса української діаспори США в 1950-1980-х рр. Історіографія дослідження.

1.1. Аналіз та узагальнення наукових джерел.

Сучасний стан розвитку вітчизняної науки характеризується посиленням уваги до вивчення майже не досліджуваної за радянських часів теми – історії української еміграції. В руслі цього процесу на перший план виступає проблема джерельної бази, її розширення та фахового використання [1, с. 3].

Історія української діаспори загалом, і діаспорної преси зокрема, відноситься до однієї з тем, яка відносно нещодавно почала піддаватися науковому аналізу і фаховому вивченню. Цілком зрозуміло, що до 90-х років в Україні не було наукової зацікавленості до цієї теми, більш того вона відносилася до напівзаборонених. Втім останніми роками ситуація дещо змінилася, історики і дослідники преси звернулися до даної теми. За роки Незалежності була виконана величезна робота з опрацювання пресових джерел і введення більшості з них до наукового обігу.

Однак, і нині дослідження україномовної преси США знаходиться на певному рівні розробленості, далекому від того, що задовольнив би потреби сучасної науки в Україні. Значним здобутком у вивченні діаспорної преси завдячуємо еміграційній історіографії.

Серед багатьох праць діаспорних дослідників з проблемами преси варто відзначити монографію С. Наріжного «Українська еміграція Культурна праця, української еміграції між двома війнами», де крім усього висвітлюється і видавнича діяльність. Робота по праву вважається фундаментальною, оскільки містить унікальний фактологічний матеріал

щодо діяльності міжвоєнної еміграції у сферах культури, науки, спорту, літератури, видавничої справи тощо.

Важливою також є бібліографічна робота Ю. Тернопільського «Українська преса з перспективи 150-ліття» [2]. Автор подає головні дані кількісного і бібліографічного характеру, зокрема чисельність українських видань за роками, штатами тощо. Однак, навіть такі дані не мають у собі систематичності. Робота Ю. Тернопільського хронологічно охоплює час від початків української преси у США, тобто кінець XIX ст., до середини XX ст. Втім багато сучасних дослідників критично ставляться до роботи через відсутність чіткої методології. Слід зазначити, з сучасної наукової точки зору робота виглядає архаїчно.

Після Другої світової війни закордоном з'являється низка статей, присвячених різним аспектам функціонування діаспорної преси – роботи В. Буженка, М. Геца, В. Мартинця, М. Поронюка та ін. Роботи українських вчених у діаспорі не містили як правило глибоких теоретичних шукань, а радше подавали фактологічну інформацію, яка була (а часто і залишається досі) фізично не доступною для дослідників в Україні. З вищезазначених праць дізнаємося про обставини видавничої справи за океаном, жанрові пріоритети та головню про проблематику на їхніх сторінках [1, с. 8].

Праці таких дослідників як М. Куропась, М. Боровик, А. Животко, М. Марунчак розглянули питання значення етнічної преси в розвитку української діаспори. В цілому ж дослідження згаданих авторів дають можливість лише частково ознайомитися з деякими проблемами, зробити певні висновки.

Слід зазначити, що тематика української преси у США часто висвітлювалася у роботах, які стосувалися історії діаспори загалом. Відтак у таких працях для преси відводилися окремі розділи. Серед них слід відзначити роботу Н. Мерфі «Українська діаспора в США: збереження

традицій національної культури» [3]. Питання преси та її стосунку до збереження української ідентичності тут присвячено окремий розділ «Періодична преса української діаспори в США», містяться деякі дані в інших розділах. Ця робота прикметна тим, що хронологічно доведена до початку ХХІ ст. А отже, є однією з найсучасніших робіт серед своєї тематики. Авторка зібрала і узагальнила цікавий фактологічний матеріал, який подано за хронологічно-проблемним порядком. Втім, цій роботі, як і багатьом іншим, бракує аналітичної складової, теоретичних узагальнень.

Крім того, чимало інформації про газети та діяльність видавництв знаходимо у роботах енциклопедичного та довідкового характеру. Зокрема, у першому томі Енциклопедії української діаспори (ЕУД) [4], міститься досить розлога стаття про україномовну періодику. У тексті подано як загальну характеристику та особливості, так і більш детальну характеристику за періодами.

Отже, діаспорна історіографія зробила помітний внесок у вивчення української преси, у час, коли ще не була достатньо розроблена теоретична база, понятійний апарат тощо. Дані роботи стали базою для подальшого дослідження преси українськими авторами, хоча і не були позбавлені теоретико-методологічної недосконалості та несистематичності.

Українська (раніше – радянська) історіографія, на жаль, також невичерпали проблематику української преси. В радянські часи до 60-х рр. ХХ ст. історія зарубіжних українців залишалася поза увагою дослідників: ця тема офіційну науку не цікавила, та й джерел бракувало, оскільки праця у відповідних зарубіжних установах чи архівах була недосяжною для радянських істориків. Термін «зарубіжні українці» незмінно став пов'язуватися з «буржуазним націоналізмом».

Щоправда, у 1920-30-ті рр. ще друкувалися відомості про окремі сторони їх життя за кордоном, зокрема про явища культурного або

політичного життя, чи боротьби українських робітників Америки, таврувалися дії «запроданців-націоналістів», але цим всі відомості про зарубіжну діаспору вичерпувались. Пізніше почали з'являтися окремі роботи (А. Шлепаков, М. Варварцев, В. Євтух), які стосувались діаспорного життя. Втім цілком очевидно, що вони оминали гуманітарне коло питань, а отже українська преса залишалася поза межами досліджень [5, с. 123].

Перебудовчі процеси кінця 80-х років кардинально змінили ситуацію, відкривши внутрішні та закордонні архівні фонди для українських науковці. Вже на початку 1990-х рр. в українському суспільстві посилювався інтерес до життя українців за океаном. На нього відреагували як масові, так і наукові видання, надрукувавши підбірки документів чи статті в газетах і журналах. З'явилися перші узагальнюючі праці про українську діаспору [64]. Ф.Заставний у своїй монографії зробив, на нашу думку, вдалу спробу висвітлити різноманітні сторони життя зарубіжних українців, зокрема цікаві дані про видавництва, радіомовлення, літературу, громадсько-політичне і релігійне життя [6, с.10].

У Україні про пресу українців Північної Америки писали Ю. Римаренко, Є. Камінський, В. Євтух, А. Шлепаков. Серед сучасних відчизняних дослідників слід зазначити М. Тимошика (численні розвідки про пресу українців Канади), О. Гриценко ("Українська преса США і Канади (1991–1995)") [7], О. Кривошеєву ("Питання культури української мови у періодичних виданнях української діаспори США і Канади") [8], А. Онковича ("Формування професійної компетентності вчителів української діаспори США засобами педагогічної періодики") [9].

Загалом дослідження діаспори в Україні розгорнулось за кількома тематичними напрямками. Найбільша кількість наукових публікацій стосувалася питань культури зарубіжних українців. Одними з перших про українську пресу закордоння почали писати О. Гриценко та І. Крупський.

Нові дослідження відкривають якісно новий етап розвитку історіографії української журналістики. З'являються роботи В. Здровеги, В. Лизанчука, І. Михайлина, М. Нечиталюка, Н. Сидоренко, Б. Чернякова, В. Шкляра, в яких проаналізовано найважливіші завдання української періодики минулого і сучасного, особливості її функціонування, проблематику публікацій тощо [10, с. 7].

Отримавши змогу вільно обирати об'єкт дослідження, вітчизняні науковці розгорнули активну дослідницьку роботу. В першу чергу у сферу наукового інтересу потрапили друковані органи, які видавалися в межах різних політичних угруповань, спілок, науково-культурних установ.

Слід зазначити, що від початку активного вивчення діаспорних видань (з 1990-х рр.) першість захопили львівські фахівці. У 1993 році на базі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, утворилася потужна дослідницька установа Науково-дослідний центр періодики (НДЦП). Від 1993 року завдяки діяльності НДЦП щорічно проводяться Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Українська періодики: історія і сучасність». Видається відповідний збірник матеріалів конференції, статті якого послуговували у написанні даної роботи. В результаті діяльності НДЦП з'явилася велика кількість розвідок, присвячених як окремим періодичним виданням, так і цілим комплексам [1, с. 8].

Відзначимо, що впродовж років незалежності преса стала об'єктом докторських і кандидатських дисертацій, які присвячені українській періодиці загалом та регіональній, зокрема. Зокрема, в контексті досліджуваної теми заслуговують на увагу роботи В. Чекалюк «Преса діаспори США як комунікативний чинник формування ідентичності українців» [11] та В. Губарець «Українська етнічна преса США та Канади (1945-1994 рр.): особливості висвітлення україно-американських взаємин» [12].

Обидві кандидатські дисертації захищені протягом останніх років, а тому використовують сучасні наукові методи, як системний аналіз, контент-аналіз. У роботах міститься конкретний проблемний аналіз, а не хронологічно-описова розповідь. Так у дослідженні В. Чекалюк досліджується специфіка впливу публіцистики на самовизначення українців, зокрема збереженні їхньої культури в умовах еміграції. Авторка розкриває комунікативний потенціал української етнічної преси на прикладі конкретних публікацій і видань, простежує жанрові і тематичні коливання. На нашу думку, саме за такими роботами майбутнє українських журналістикознавчих досліджень [1, с.10].

Власне вивченню наукових надбань українського журналістикознавства присвячене ґрунтовне монографічне дослідження В. Різуна та Т. Трачук «Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства» У монографії проаналізовано праці з пресознавства фундаторів цієї науки (М. Возняка, М. Грушевського, В. Ігнатієнка), журналістико знавців радянської доби, а також зарубіжних дослідників [13, с. 7].

Як уже зазначалось у попередньому підрозділі, діаспорна преса досі залишається у багатьох сенсах недослідженою з науковою точки зору. Тим паче невідомими залишаються періодичні видання, що виходили у Сполучених Штатах Америки. Дотепер залишаються поза увагою вагомій пласти української преси за океаном.

Звичайно, існують винятки з правила. Так, газета «Свобода» – найстаріша газета (видається з 1893 року і дотепер) за усю історію української преси, і водночас найтиражніша і найвпливовіша у США, стала об'єктом десятків досліджень. Більше того існують окремі дослідження, присвячені власне «Свободі» [14]. Остання така робота від нинішнього редактора газети П. Часто «Вільне слово американської України: до 120-річчя газети «Свобода» вийшла друком навесні 2013 року.

Найчастіше до такого роду джерел звертаються, коли досліджують соціально-політичне аспекти наповнення газет і журналів, рідше чинники національної ідентичності, і вже вкрай не часто будь-які інші аспекти. Показово зазначити, що чи не найактивніше україномовну пресу використовують у історичних чи довкола історичних дослідженнях, адже вона являє собою унікальне історичне джерело, яке, з одного боку, було вільне від цензури, а з іншого – мало досить яскраве національне забарвлення.

Тому про необхідність збереження та якнайшвидшого вивчення української преси говорять і розуміють, не лише в Україні, але й у самій діаспорі. «До теперішнього часу назви української преси зазначені в каталогах американських бібліотек, але самих газет і журналів вже давно немає... Багато часописів було винищено під час так званих чисток, що їх проводять бібліотеки задля звільнення місця». Крім часописи пропадали х малих архівів-сховищ, до чого були причетні особи, які своїми поглядами були в опозиції до ідеології того чи іншого видання [15, с. 16].

Щодо вивчення висвітлення проблематики УПА в засобах масової комунікації, то таких досліджень досить мало. Серед тих напрацювань, що певною мірою торкаються цієї тематики, можна назвати роботу В. В'ятровича „Українська Повстанська Армія у світлі західної преси 1946-1947 рр” [16] , а також Ю. Романишина „Боротьба ОУН-УПА за незалежність України у висвітленні західної преси (40–50-х рр. ХХ ст.)” [17]. Перше дослідження, як свідчить його назва, обмежена вивченням західної преси 1946-1947 рр., а друга робота фактично ґрунтується на вище згаданій праці В. В'ятровича. Серйозних

наукових праць, у яких досліджується висвітлення теми УПА у сучасних засобах масової інформації, досить небагато, тому наша робота в цьому контексті буде безперечно актуальною.

Через свою специфіку та фактично недоступне для українських науковців місцезнаходження незадіяними повністю або частково залишилися досить великі масиви преси української діаспори. З огляду на те, що видавалися вони на Американському континенті і до того ж у час, коли радянська Україна була закритою до будь-яких іноземних видань, окрім країн соціалістичного табору, ці масиви преси залишились поза увагою. Тому нам залишається надолужувати процес дослідження, адже незабаром усі ці газети можуть просто щезнути.

Джерельна база дослідження представлена комплексом україномовних пресових видань діаспори у 1950-1980 рр. і складається з 5 часописів різних за формою, періодичністю, тематикою тощо. Серед них газети, журнали. Джерела використані у роботі зберігаються у архівах Українського національного музею у Чикаго.

Всього було розглянуто понад 750 випусків залучених видань. Об'єктом же безпосередньої уваги стали близько 30 публікацій, які різною мірою висвітлюють релігійну тематику.

Вибір цих видань, по-перше, зумовлюється їх чисельністю, по-друге, різною тематичною направленістю, а отже і аудиторією, на яку вони розраховані. У сукупності обрані видання охоплюють найрізноманітнішу аудиторію серед української діаспори як за гендерною, віковою, так і професійною градацією. Тому у своїй сукупності наші джерела є репрезентативними для вивчення дискурсу християнських цінностей серед української діаспори.

Таке розмаїття тематичної спрямованості, методів подачі матеріалів та завдань, дає нам змогу виявити основні тенденції розвитку етнічної преси, повністю розкрити різноманітні аспекти дискурсу християнських цінностей, а також послужити базою для того, щоб дати оцінку ролі релігійного чинника у житті українців США як у повоєнне десятиліття, так почасти і сьогодні.

1.2 Особливості розвитку друкованих видань української діаспори США

Велику роль в житті американських українців відіграла діаспорна преса, яка підтримувала серед мешканців української громади в США ідею самобутності, свободи та створення незалежної української держави. Друковані органи подавали інформацію про події всередині країни і за кордоном, повідомляли читачів про життя українських громадських організацій, їхні плани на майбутнє, знайомили читачів з історією рідного краю, його культурою та релігією.

Процеси еволюції української громади і її формування як етнічної меншини охоплюють досить тривалий період і найтісніше пов'язані зі збереженням їхньої національно-культурної ідентичності в умовах інтеграції в інонаціональному суспільстві. Велику роль у процесах етнічного самозахисту й самозбереження відіграє діаспорна етнічна преса. Її поява на американському континенті тісно пов'язана з роками перших хвиль української імміграції [18, с.58 - 60].

Процес переселення українців до США розпочався ще в останній третині XIX століття. Україна на той час була поділена між двома великими імперіями: Російською та Австро-Угорською. Політика цих держав і спричинила першу хвилю імміграції до країн Нового світу, яка за своєю природою була заробітчанською.

В Сполучених Штатах Америки історія української журналістики починається з середини 80-х рр. XIX століття. Місця розселення українців – Пенсільванія, Нью-Йорк, Чикаго – пізніше стали і першими пресовими центрами українців у США [19, с.213].

З перших своїх видань українська преса почала виконувати роль інформаційного та організовуючого органу громадської думки етнічних українців, прагнучи допомогти їм швидше пристосуватися до чужомовної країни, інших звичаїв, традицій, культурно-побутового оточення. Незалежна українська преса, не дістаючи належної підтримки, часто зазнавала заборон і навіть переслідувань, проте здобувала авторитет серед співвітчизників, віддзеркалюючи боротьбу різних світоглядів, ідей та політичних програм.

Післявоєнна еміграція була дуже політизованою та надзвичайно добре організованою, глибоко віддана Батьківщині – Україні. Емігранти прибули до США в період економічного підйому у цій країні, що допомогло їм використати свій досвід та освіту.

Приїзд політичної еміграції з одного боку чисельно зміцнив занепадаючу українську пресу в США, а з іншого надав цілком інакший зміст. Корейська війна, а пізніше холодна війна сприяли розвитку української преси, яка окрім лівої преси, була здебільшого націоналістична. До певної міри, вона не була започаткована в Америці: вона, як і її постанови, були привезені переміщеними особами із українських таборів в Європі. Вони, по суті, не були розраховані на українсько-американську ментальність читачів, тому видавались виключно для новоприбулих і встановити число цієї періодики практично не можливо. В той час українська преса в Америці зросла на 95% здебільшого за рахунок органів молоді, студентства, політиків, котрі переселилися до США. За даними, що подає ЕУД у 1958 році було 79 видань, в 1963 році – майже 300. Українська періодика 1950-х рр. складалася з чотирьох джерел: започаткованої у США

ще у 1930-х роках, новоприбулої, започаткованої у Європі, новоствореної у 1950-х та відродженої після війни [4, с. 296].

У 1950 році у США за даними перепису нараховувалось 908 тисяч українців, включно з тими, хто народився і приїхав до неї. Невеликі групи українців ще прибували впродовж 1950-х з Польщі, Югославії, а також Південної Америки та Австралії [3, с. 40 - 41].

Намагаючись впливати на культурне оформлення української спільноти у новій країні, українська преса мала поборювати негативні наслідки, що породжувалися браком власних національних шкіл, університетів та інших осередків. Таким чином преса частково брала на себе функції тих соціальних інститутів, які були відсутніми або слаборозвинутими у діаспорному середовищі [6, с. 25].

Дослідники з різних країн сходяться на думці, що ступінь поширеності етнічної та історичної самосвідомості в середовищі певного етносу вирішальною мірою залежить від рівня освіченості мас. В реальній дійсності не буває «цілковитого охоплення національною свідомістю», її виражають певні індивіди.

В цій справі першорядну роль відіграла інтелігенція. Адже саме вона ідеологічно і політично формує і поширює історичні знання. Тому зусиллями повоєнної еміграції вже у перші роки було закладене духовне і організаційне підґрунтя для розвитку українців.

Однією з особливостей української діаспорної преси завжди був тісний зв'язок із читачем. Українська преса ніколи не мала великих меценатів і підтримувалася, як правило самими читачами і громадою. Це певною мірою вплинуло на характер більшості періодичних видань і водночас позначилося на тривалості існування багатьох з них. Адже поруч з сильними газетними виданнями США етнічна преса змушена була боротися за своє право на існування. Вони не збирали великих тиражів, як і прибутків. У різні роки в

США налічувалася різна кількість українських газет, журналів і бюлетенів. Проте, слід зазначити, що попри усі негаразди вона мала стабільно високий вплив на формування настроїв та ідеології українців за океаном [6, с. 24]. На жаль, тиражі не відображають реальну аудиторію газети, і з цим погоджуються автори ЕУД: «читачів було багато, але приватних передплатників мало» [4, с. 291].

Розглядаючи історичний розвиток української спільноти перших двох хвиль та її преси, насамперед, треба відзначити бажання українців зосередитися на етнічних вартостях. На противагу цьому, особливістю діаспорної преси післявоєнного періоду був її виразний політичний характер. Це відрізняє 1950-1980-ті роки від попередніх періодів, коли преса здебільшого орієнтувалася на гуртування спільноти довкола соціально-економічних прав, громадського життя. Світові війни, перебування під впливом різних держав та духовний поділ українців відбилися у площі друкованого слова. Якщо до політичних напрямків додати усі вищезазначені змінні, то «встановити загальну кількість існуючих тоді напрямків неможливо» [4, с.292].

Втім національний дискурс у пресі вів на шлях єднання. З соціальної точки зору мета національної преси – служити інструментом спілкування людей між собою та суспільством, ареною дискусій і полем для напрацювання спільних позицій і рішень для усієї спільноти. Більшість української преси у 1950-х стояла на національних засадах. На своїх сторінках вона зверталася до життя українських поселенців, прагнула налагодити зв'язки з українською еміграцією у інших країнах, зокрема Бразилії та Канаді [6, с. 24].

У 1950-ті спостерігається значне кількісне зростання преси. Разом з тим розвиваються якісні характеристики. Так збільшується тематичне і жанрове розмаїття видань. Видання почали охоплювати усі сфери життя. Крім того, простежується диференціація за політично-програмними

ознаками, чому сприяла поява у післявоєнний період численних українських організацій різної політичної орієнтації, а також громадських, професійних, жіночих, просвітницьких осередків [6, с.30].

Саме на повоєнні роки припадає і професіоналізація преси, коли до США почали прибувати фахові журналісти, відтак газета переставала бути просто трибуною для видавництва та різного роду аматорів. Відтак «періодика почала складатися з писання інтелігенції для своїх кіл», що відрізняло її від довоєнного часу, коли газети писалися здебільшого для малоосвіченої або навіть неписьменної аудиторії [4, с. 291].

Формат часописів завжди змінювався. Єдиним, на чому сходяться дослідники – останні дві сторінки здебільшого відводилися під рекламу, яка сама по собі також цікаве джерело дослідження. Українсько-американська преса ніколи не мала регіонального характеру. В США вона розповсюджувалася по всіх територіях, де мешкали українці.

Поряд з інформативною функцією українська діаспорна преса відігравала ще одну не менш важливу роль у житті української спільноти – вона була організатором громадського життя українців у США. Адже серед численних публікацій можна виділити ті які прагнули залучити до громадського життя діаспори, спільної справи.

Разом з тим у пресі 1950-1980х висвітлення набули і події мистецького життя, наукові здобутки української діаспори, а також вшанування пам'ятних дат для відомих діячів.

Окремий пласт публікацій торкався історії. Свою багатогранну діяльність, пов'язану із збереженням національних вартостей на чужині, етнічна преса діаспори традиційно пов'язувала з популяризацією української минувшини. Відомо, що кожне нове покоління звертається до історії та набутків культури не лише з метою усвідомлення зв'язку з минулим, але виходячи з своїх нинішніх інтересів. Уявлення про історичне минуле є одним

із компонентів етнічної самосвідомості, тобто уявлення про риси народу, його культуру, минуле і сучасне. Знання легенд, переказів і фольклору формують історичну пам'ять, що сприяє стабілізації етносу, створює потенціал народу [3, с.71].

У середині ХХ століття українська у ній намітилося певне розшарування на українців-емігрантів, які щойно приїхали з Європи, та українців, які народилися і вирости в США. Так трапилося через те, що між другою та третьою хвилею імміграції пройшов досить тривалий час. Це у свою чергу призвело до формування двох відмінних світосприймань. Проте національні традиції виступали об'єднуючим фактором. Преса взяла на себе завдання втримати стабільність аудиторії, що було можливо лише через врахування неоднорідної специфіки та інтересів своєї аудиторії [3, с.49].

Вплив преси на ідентифікацію та гуртування українців об'єктивно підсилювався і зосередженістю україно-американської преси «на собі». 1950-1980 рр. були часом, коли українська громада потребувала згуртування і становлення як цілісного соціального організму. Відчуваючи таку необхідність українська преса була замкнена на українському (чи пак україномовному) читачеві. Обсяг англійських матеріалів у зазначених виданнях мізерний (2-4%), що говорить про чітку позицію редакцій – видавати український продукт лише для україномовного населення. Преса постала перед необхідністю з одного боку – призупинити мовну і культурну асиміляцію першої і другої хвиль міграції, з іншого – включити до українського дискурсу новоприбулих українців. Показово, що усе це відбувалося у країні, де проводилася реальна політика багатокультурності.

Підсумовуючи, психологічно основний зміст української етнічної преси був спрямований на те, щоб у читача виникало асоціація «моє-наше», а відтак міцнішало усвідомлення та почуття особистої приналежності до

культури власного народу у широкому розумінні. Калейдоскоп новин, що включали події, прикладні, матеріали, публікації світоглядного характеру про мову, культуру, історію, згадки про важливі дати з життя видатних українських письменників, діячів залучав читачів до українського національного дискурсу, а відтак до обстоювання національної свідомості. авторитет серед співвітчизників, віддзеркалюючи боротьбу різних світоглядів, ідей та політичних програм. [3, с.58- 60].

1.3 Характеристика світської преси української діаспори США 1950-1980-х рр.

На Американському континенті виходять десятки українських газет: від популярної там щоденної газети "Свобода" (видається з 1839 р., ідея її - "Пам'ятайте про Україну") до бандерівського "Шляху перемоги", що виходить під гаслом "Київ проти Москви". Не менше журналів - політичних, церковних, корпоративних, наукових... Хоч ціни на поліграфічні витрати зростають, загальна кількість українських видань у США не зменшується. Лише протягом 1987-1988 років побачили світ понад 50 видань у серіях "Монографії", "Джерела і документи", "Гарвардська бібліотека ранньої української літератури", "Публікації фонду українських студій" та ін.

Першим виданням після війни в Чикаго був тижневик "Українське життя" (1956 - 1985). Спочатку його видавала Учительська громада, а потім він виходив на кооперативній основі. Католицько-єпархіальна двомовна газета "Нова зоря" з 1965 року - тижневик, а з 1982 року — двотижневик.

Варто зазначити, що на початку свого існування преса українських емігрантів ще не мала виразного політичного характеру. Такої особливості вона набуває вже на початку ХХ століття, згуртовуючи українську громаду навколо відстоювання власних соціально-економічних і політичних прав, а також висвітлюючи політичне життя США і Канади. З появою нових

переселенців, вже після першої світової війни, форми еміграційного життя українців у цих країнах почали невпинно змінюватися. Так, безпосередньо сам процес залучення новоприбулих емігрантів до громадського життя української спільноти вплинув і на становлення етнічної преси. З'явилося чимало нових видань. Але цей час для української преси був характерний не лише її кількісним зростанням, а й розширенням інформаційного життя, що сприяло її тематичній диференціації та спеціалізації.

З перебігом часу зміст діаспорної преси набрав відчутного етнополітичного характеру, зростала також її роль у національно-культурному житті українства в діаспорі.

Перше українське видання на теренах Америки вийшло ще 1868 року – «Аляска Геральд» виходила раз на два місяці російською та англійською мовами. Першою ж україномовною газетою була «Америка» (з 1886 року). Першою українською газетою, що виходила тривалий час була «Свобода», яку почав видавати священник Г. Грушка з 15 вересня 1893 року. Це щоденне видання мало найбільший у порівнянні з іншими виданнями тираж. У 1946 році за статистичними даними в США існувало 29 українських газет і журналів. На початку досліджуваного періоду у 1951 році – це число зростає до 72, а у 1958 – до 79 видань [3, с.103 — 104].

Увесь масив публікацій можна досить умовно розподілити за трьома напрямками. До першого слід віднести ті, де розглядається етнополітичне життя української діаспори і зовнішня політика України; до другого – публікації з проблем підтримки мови, культури, національних традицій; до третього ті, що пов'язані з міжнародними зв'язками діаспори США з українськими громадами інших країн.

Типологічна палітра друкованих видань тих років відображає два важливі моменти: по-перше, стан тогочасного соціуму у найширшому розумінні, по-друге, технологічний розвиток друкарства. Детальна розробка

типології мас-медіа, зокрема друкованих видань, допомагає зрозуміти місце видань чи програм, у системі засобів (ЗМІ), сприяє їхній взаємодії, відображає місце ЗМІ у межах географічного, інформаційного, економічного, соціального простору. Так, сьогодні у пресі немає вертикальних структур – лише горизонтальні, які і визначають її типологічні характеристики. Таким чином система цих характеристик дозволяє побачити медіа ландшафт конкретної країни у конкретний період часу у розрізі.

На даний час існує велика кількість різноманітних класифікацій, щоправда більшість з них так і не здатна охопити усе видове і типологічне розмаїття преси, особливо сучасної. Згідно концепції Бочарова О. можна виділити п'ять основних "типологозначущих" елементів, які визначають тип видання:

- 1) характер аудиторії;
- 2) предмет відображення;
- 3) цільове (функціональне) призначення;
- 4) родова належність видання;
- 5) характер викладу [20].

В.Іванов формування читацької адреси, перш за все, тісно пов'язує з соціально-демографічним чинником і називає дві основні групи характеристик, що формують аудиторію: соціально-демографічні (місце проживання, освіта, стать, вік, професія і посада, національність) та спеціалізовані чинники, що безпосередньо пов'язані з діяльністю людини [21, с. 113].

Тип видання формується не лише за допомогою читацької аудиторії і її інтересів, виділяти їх як єдині ознаки було б невірною. На формування типу видання безпосередньо впливають і інші чинники. О. Акопов вважає, що

новий тип видання виникає завдяки трьом типоформуючим ознакам: засновника, мети і завдання, читацької аудиторії [22, с. 36].

У свою чергу, О. Акопов виділяє низку ознак, які впливають на формування типу видання, які він називає типоформувальними. До них він зараховує:

1. видавничий орган;
2. читацьку групу;
3. завдання і програму видання.

Так, більшість дослідників сходяться на тій думці, що всі три ознаки тісно пов'язані між собою і впливають одна з одною, але кожна з них може виступати первісною під час формування нового типу.

Ці три ознаки, на думку вченого, і визначають певний тип видання. Під "типом" О. Акопов розуміє: 1) логічний клас об'єктів, який складається з певних елементів, перебуває на нижньому рівні ієрархії і входить в інші, більш високі класи; 2) модель, якій відповідає будь-який клас об'єктів, а також елемент цього класу, який входить у класифікаційну систему. Для виникнення того чи того типу преси потрібен вплив соціальних чинників, тобто певних політичних, економічних, культурних тощо процесів, а також суспільних явищ. Коли тип видання сформувався, він визначає вторинні (залежні) типологічні ознаки. До цих ознак належать:

- авторський склад
- внутрішня структура
- жанри
- оформлення.

І на третьому рівні ієрархії перебувають формальні типологічні ознаки: періодичність, обсяг і тираж. Саме ці ознаки в різній послідовності свого впливу і створюють тип видання. Вони тісно між собою пов'язані, але кожна з них може бути первісною при формуванні типу видання.

Таким чином, серед основних типоформуючих ознак та критеріїв типологічного поділу дитячих, молодіжних, жіночих, регіональних та технічних видань науковці називають аудиторний фактор. Не менш важливе місце у їх дослідженнях займають і такі компоненти, що формують детальну типологічну зовнішність видання, а це: тематика, ареал розповсюдження, жанрова палітра, авторський склад, періодичність, формат, об'єм, тираж, спосіб розповсюдження, форма видання, фінансування, час виходу. Та попри всі переваги в аналізованих нами типологіях майже відсутні такі критерії поділу преси, як мовний, стилістичний, рекламний.

Це пов'язано, перш за все з тим, що названі ознаки у новітніх формах існування суспільства тільки-но набувають своєї ваги. Здійснити подібний поділ преси періоду, який ми досліджуємо не видається можливим, а тим паче доцільним. Згадаємо лише, що у повоєнний час переважна більшість українських видань були україномовними, тим паче обрані видання виключно україномовні. Реклама як типологічна категорія також не мислилась науковцями, оскільки не впливала на формування жодного типу і не визначала його характеристики [23].

На підставі наведених вище досліджень, а також з огляду на специфіку обраних нами видань, які висвітлюють питання політики і культури, була визначена система класифікації цих видань на основі таких типоформувальних ознак, як:

- а) тип видання;
- б) характер аудиторії;
- в) тематика публікацій;
- г) функції видання;
- г) жанри матеріалів;
- д) засновники видань;

е) періодичність видань.

Світська україномовна преса 1950-1980 рр. вже була досить добре стратифікована і диференційована за багатьма ознаками, відтак її можна класифікувати за багатьма типологічними ознаками. Відзначимо, що усі типоутворюючі ознаки взаємопов'язані між собою. Так тип видання – газета чи журнал визначають його тематику і аудиторію, а жанри публікацій значною мірою вмотивовуються завданням, метою і функціями видання. У нашому випадку взаємовизначеність типологічних ознак також має місце.

Ще однією типологією, якою втім не послуговуються у вітчизняних дослідників, є поділ видань на категорії News та Sunday. Перша група – видання типу News: щоденні друковані мас-медіа оперативного інформаційного типу зі значним репортерським елементом. До першого типу відносимо здебільшого газети і тижневики, тобто видання, які основним завданням є інформування читачів. В основі їхніх текстів лежить факт і критерії подієвості, актуальності, оперативності.

Друга група – видання типу Sunday: тижневі друковані мас-медіа, менш інформативні, більш аналітичні й розважальні, створені за принципом “грубої недільної газети”. Тому до категорії News відносимо («Громадський голос», «Визвольний шлях», «Український прометей»), до категорії Sunday («Дніпро», «Америка», «Свобода», «Листи до приятелів»).

У зв'язку з цим спливає ще одна цікава характеристика, яка на пряму залежить від поділу видань на News та Sunday. Це так званий «рівень напруги тексту» - співвідношення між обсягом публікації та кількістю поданих фактів. У першій категорії видань він вищий, ніж у другій, оскільки впливає із самої природи газетних інформаційних видань. Натомість журнали як правило місяць більшу кількість шпальт та об'єм публікацій, проте можуть містити значно менше фактажу.

За територією розповсюдження українську пресу ділити не доцільно, оскільки, як зазначають автори ЕУД, «преса в Америці ніколи не мала регіонального характеру, який вона мала в Україні. І не змушена була обмежуватися розповсюдженням тільки в межах однієї географічної території» [4, с. 292].

Отже, дослідження типології діаспорних видань 1950-1980 рр. у США за засвідчило функціонування надзвичайно різноманітної інформаційної пропозиції для діаспорних українців. Найрелевантнішими ознаками для типологічного виокремлення стали характер аудиторії, тематика і жанри публікацій, функції видань, їх засновники та періодичність. Таким чином, обрані видання репрезентували якнайширший спектр читацьких смаків та інтересів українців.

Нами визначено наступні періоди преси діаспори в Америці. Так, у першому еміграційному періоді (1896 - 1914 рр.) головними були соціально-економічні мотиви, надалі переважали політичні. З перших днів виникла потреба у спілкуванні, окремими групами було створено невеличкі за накладом та обсягом газети, що згодом перетворились на повноцінні видання українців США.

Матеріали, опубліковані у періодиці української діаспори США, здебільшого мають ідейне спрямування. У роботі виділено три етапи в історії становлення преси української діаспори. Перший - події після Другої світової війни. Дискусії здебільшого активно велися щодо сталінського режиму, масових репресій в Україні, кризи у період «холодної війни» тощо. Ось і є головні теми видань післявоєнного періоду, аналіз яких подано у другому розділі дослідження.

Другий період - це кінець 1950-х - до 1980-х рр. Проблема ідентичності українців діаспори гостро постала у зв'язку з русифікацією в Україні. Одним із лідерів і противників русифікації був Іван Дзюба, діяльність якого й аналізує автор

Преса української діаспори від часу свого заснування не мала виразного політичного спрямування. Але на початку ХХ ст., відстоюючи соціально-політичні та економічні права української громади, висвітлюючи політичне життя США, видання поступово набирають політичного спрямування, а також розширюють інформаційний простір. Зростає їх роль і в національно-культурному житті українців у діаспорі. У цей період простежується не тільки швидкий розвиток української преси, а й її диференціація за тематикою та політично програмовими ознаками. Цьому сприяло створення у США численних українських організацій різної політичної орієнтації — громадських, професійних, жіночих, молодіжних. Їх трибуною ставали органи етнічної преси, які задовольняли потреби української громади в інформації насамперед національного характеру.

Загалом внутрішня побудова інформаційних публікацій мала наступну логіку:

1. Виклад фактів (основне завдання суспільно-політичних видань — інформувати, тому тут примат інформації, фактів);
2. Структура (новинні матеріали повинні будуватися у межах певної логіки викладу);
3. Манера викладу (у газетних матеріалах на останньому місці, найчіткіше представлена у авторських матеріалах, літературних рубриках тощо).

Слід зазначити, що аналізовані видання, які були націлені на загальну (широку) аудиторію перш за все намагалися бути об'єктивними і стояти на загальнонаціональних та універсальних засадах, щоб не відштовхувати потенційного читача. Звичайно від цього могла постраждати гострість матеріалів, але для цього існували, так звані сучасною мовою — нішові і журнальні видання. На прикладі «Дніпра» і «Самостійної України» можемо прослідкувати, що для текстів журнального типу характерні наявність

оціночних суджень, «опінієві» статті, що представляють певну точку зору. Відсутня структурність у поданні інформації, газетні кліше, натомість глибшим є рівень коментування фактів, їх аналіз.

Видання, що орієнтувалися на загальну аудиторію зміст публікацій (в тому числі релігійного характеру) має максимально незаангажований характер. Газетні тексти не містять оціночних суджень, на противагу журнальним текстам. Винятком можуть бути тільки матеріали у рубриці «Листи до редакції».

Так само мова видань «Америка» і «Самостійна Україна» є лексично і морфологічно складнішою. Вона містить складнопідрядні конструкції, які не характерні для газет, тому останні виграють у читабельності.

РОЗДІЛ 2

Взаємини української діаспори США та УПА

2.1 Українська діаспора США в 1950-1980-х рр. Соціальний аспект.

Важливо розуміти, що діаспора може існувати лише в інституційних формах громадянського суспільства. Інакше вона розчиняється — припиняє своє існування. Тільки той етнос, який проявляє стійкість до асиміляції може створити діаспору. Якщо об'єктивно стійкість досягається завдяки фактору організації діаспори (органи самоврядування, навчальні, культурні та інші організації), то суб'єктивно — існуванням певного стрижня (національна ідея, історична пам'ять, релігійне світосприйняття). Умовно українську діаспору можна назвати, за гіпотезою Л. Гумільова, пасіонарною, оскільки громадяни українського походження, які зараховують себе до української діаспори, намагаються зберігати та поширювати українську етнічність в умовах іноетнічного середовища.

В історії формування сучасної української діаспори простежуються чотири хвилі масового переселенського руху з України. Умовні хронологічні рамки першої з них охоплюють період з останньої чверті 19 століття до початку Першої світової війни, другої — чвс між двома світовими війнами, третьої — період після Другої світової війни. Четверта хвиля виникла на рубежі 80-х та 90-х років минулого століття.

Спрямування та інтенсивність міграційних потоків в той чи інший період зумовлявалися низкою обставин. Однак найбільше на це впливали політико-адміністративна належність території виходу переселенців, соціально-економічне становище та політика країн-реципієнтів.

Закордонні українці розселені майже у ста країнах світу. Більш, ніж у 60 державах нині діють їхні громадські об'єднання. Найбільшою

організацією міжнародного характеру є Світовий конгрес українців (СКУ), створений у Нью-Йорку в 1967 р.

Від початків першої масової хвилі еміграції з України до Сполучених Штатів до третьої хвилі, кінець якої прийшовся на період 1950-х рр. переважна більшість українців не втратила специфічного менталітету й національно-культурної ідентичності у розмаїтті інших культур. Інтегруючись у місцеве соціальне оточення, українці водночас не забули про рідне коріння.

Велику роль в житті американських українців відіграла діаспорна преса, яка підтримувала серед мешканців української громади в США ідею самобутності, свободи та створення незалежної української держави. Друковані органи подавали інформацію про події всередині країни і за кордоном, повідомляли читачів про життя українських громадських організацій, їхні плани на майбутнє, знайомили читачів з історією рідного краю, його культурою та релігією.

Процеси еволюції української громади і її формування як етнічної меншини охоплюють досить тривалий період і найтісніше пов'язані зі збереженням їхньої національно-культурної ідентичності в умовах інтеграції в інонаціональному суспільстві. Велику роль у процесах етнічного самозахисту й самозбереження відіграє діаспорна етнічна преса. Її поява на американському континенті тісно пов'язана з роками перших хвиль української імміграції [18, с.58- 60].

Українські іммігранти у Північній Америці опинилися у полі етнічному середовищі, панівною мовою якого була англійська, склався специфічний американський спосіб життя, тому пристосуватись до нього українцям було надзвичайно складно. Перед українцями США постало два питання: зберегти свою національну ідентичність та включитись у суспільно-політичне,

виробниче та культурне життя Сполучених Штатів, що неминуче тягнуло за собою прискорення процесів асиміляції та інтеграції [3, с.46].

Процес переселення українців до США розпочався ще в останній третині XIX століття. Україна на той час була поділена між двома великими імперіями: Російською та Австро-Угорською. Політика цих держав і спричинила першу хвилю імміграції до країн Нового світу, яка за своєю природою була заробітчанською.

Третя хвиля мігрантів прибула до США після Другої світової війни (1946-1955 рр.). Війна змусила багатьох родин, які опинилися на території Австрії та Німеччини, не повертатися до України. У травні 1944 року за даними союзників на території Західної Європи знаходилось близько 3 млн. українців.

Ця післявоєнна еміграція була дуже політизованою та надзвичайно добре організованою, глибоко віддана Батьківщині – Україні. Емігранти прибули до США в період економічного підйому у цій країні, що допомогло їм використати свій досвід та освіту.

Приїзд політичної еміграції з одного боку чисельно зміцнив занепадаючу українську пресу в США, а з іншого надав цілком інакший зміст. Корейська війна, а пізніше холодна війна сприяли розвитку української преси, яка окрім лівої преси, була здебільшого націоналістична. До певної міри, вона не була започаткована в Америці: вона, як і її постанови, були привезені переміщеними особами із українських таборів в Європі. Вони, по суті, не були розраховані на українсько-американську ментальність читачів, тому видавались виключно для новоприбулих і встановити число цієї періодики практично не можливо. В той час українська преса в Америці зросла на 95% здебільшого за рахунок органів молоді, студентства, політиків, котрі переселилися до США. За даними, що подає ЕУД у 1958 році було 79 видань, в 1963 році – майже 300. Українська

періодика 1950-х рр. складалася з чотирьох джерел: започаткованої у США ще у 1930-х роках, новоприбулої, започаткованої у Європі, новоствореної у 1950-х та відродженої після війни [4, с. 296].

У 1950 році у США за даними перепису нараховувалось 908 тисяч українців, включно з тими, хто народився і приїхав до неї. Невеликі групи українців ще прибували впродовж 1950-х з Польщі, Югославії, а також Південної Америки та Австралії [3, с. 40 — 41].

Українські іммігранти у Північній Америці опинилися у полі етнічному середовищі, панівною мовою якого була англійська, склався специфічний американський спосіб життя, тому пристосуватись до нього українцям було надзвичайно складно. Перед українцями США постало два питання: зберегти свою національну ідентичність та включитись у суспільно-політичне, виробниче та культурне життя Сполучених Штатів, що неминуче тягнуло за собою прискорення процесів асиміляції та інтеграції [3, с. 46].

Згідно з концепцією канадського соціолога Р. Бретона спільноті для повноцінного відтворення в умовах іноетнічного і полікультурного середовища потребують наявності спеціальних етнічних інституцій – організацій соціального, культурно-освітнього та політичного характеру, засобів масової інформації, навчальних закладів для підготовки кадрів та інфраструктури національно-культурного життя. Саме існування цих атрибутів забезпечує живучість діаспори [3, с. 41].

Намагаючись впливати на культурне оформлення української спільноти у новій країні, українська преса мала поборювати негативні наслідки, що породжувалися браком власних національних шкіл, університетів та інших осередків. Таким чином преса частково брала на себе функції тих соціальних інститутів, які були відсутніми або слаборозвинутими у діаспорному середовищі [6, с. 25].

З усіх форм культурного розвитку поза кордонами України, мабуть, найбільших успіхів досягла українська вища школа, яка за умов денаціоналізації на Батьківщині виконувала велике й важке завдання виховання національних інтелектуальних кадрів, які могли б зберегти національну традицію та продовжити розбудову української культури.

Значні здобутки досягла українська діаспора США в галузі музики й театрального оперного й драматичного мистецтва. Це було пов'язано з тим, що у повоєнні роки до США переселилося з Європи чимало відомих українських діячів музичної культури. У 1950 р. було створено консерваторію, Український музичний інститут в Нью-Йорку. Бурхливо розвивалося й видавництво української періодики та книг. Це можна проілюструвати такими даними: у 1945 р. у США виходило 29 українських газет і журналів, 1958 р.- 79, 1963 р. – 300. У наступні десятиліття, у зв'язку з поступовою асиміляцією українців, їх кількість та тиражі зменшилися. В 1950-1960 рр. половина книг усієї української діаспори Заходу вийшла у США. Громадсько-політичне життя української діаспори США дуже строкате. З 1940 по 1980 р. координаційним центром усіх емігрантів США був Український конгресовий комітет Америки (УККА). Після його розколу у 1980 р. утворилася Українсько-американська координаційна рада (УАКР). Дві вище згадані організації є репрезентативними установами українців Америки. Серед громадських українських установ Америки найдавнішою є Український народний союз (УНС). Існують ветеранські організації, молодіжні спілки. Українська діаспора США завжди жваво цікавилася подіями в Україні. В часи існування СРСР вона намагалася допомогти дисидентам, своїми протестаційними акціями привертала увагу світової громадськості до українського питання, а в часи незалежності активно включилася у розбудову Української держави, передусім відіграла важливу роль у прориві

інформаційної блокади, що стало немаловажним фактором у її виході на міжнародну арену.

Третя хвиля масового переміщення населення з України припадає на закінчення Другої світової війни. За період окупації фашистською Німеччиною України з її етнічної території на примусові роботи у Західну Європу було вивезено 4,2 млн. громадян. Вони являли собою переважно молодих людей, котрі, залишившись живими, знову повернулися на батьківщину. Проте близько 310 тис. людей залишилося в Західній Європі, а вже звідти понад 240 тис. людей переселилися в інші країни світу: США і Канаду -175 тис., Аргентину і Бразилію - 35-40 тис. чол., Австралію - 30 тис. людей.

Більша частина воїнів УПА, яким вдалося вижити і перейти кордон, перебралася через океан до США і Канади. Там вони організували український уряд в екзилі.

Дослідники з різних країн сходяться на думці, що ступінь поширеності етнічної та історичної самосвідомості в середовищі певного етносу вирішальною мірою залежить від рівня освіченості мас. В реальній дійсності не буває «цілковитого охоплення національною свідомістю», її виражають певні індивіди.

В цій справі першорядну роль відіграла інтелігенція. Адже саме вона ідеологічно і політично формує і поширює історичні знання. Тому зусиллями повоєнної еміграції вже у перші роки було закладене духовне і організаційне підґрунтя для розвитку українців.

Серед вагомих факторів збереження національної ідентичності в українському зарубіжжі слід назвати церкву. Формування громади навколо церкви було закономірним продовженням громадського життя на рідній землі і цей досвід став основоположною базою творення українських громад

на нових землях. [23, с. 293] і стало фактично тим стержнем, навколо якого утверджувалася українська спільнота. [25, с. 392]

Українці в діаспорі – переважно віруючі люди. Вони поділяються на кілька християнських конфесій: українських католиків (Українська греко-католицька церква і римо-католицька церква), православних (Українська автокефальна православна церква, Українська православна церква у США та Українська православна церква – Київський Патріархат), об'єднаних англікан, пресвітеріанців, лютеран, баптистів, п'ятдесятників, менонітів та інші угруповання [26, с. 329].

Багато з цих церков здійснюють широку видавничу діяльність. Найбільшим угрупованням у Північній Америці є Українська католицька церква. Її дієцезії, братства і сестринства, окремі храми, богословські коледжі володіють численними газетами і журналами в США та Канаді. Одна з двох щоденних газет у Сполучених Штатах – "Америка". Підзаголовок – "Український католицький щоденник". Серед інших видань Української католицької церкви – "Патріархат" та "За патріархат", які є газетами, що обстоюють утворення патріархату в Українській католицькій церкві; півмісячник "Нова зоря", що друкує статті про діяльність католицької та інших церков, висвітлює поточні проблеми освіти, релігії та української культури; "Шлях" – український католицький тижневик, що підтримує релігійну та національну освіту українців у США. Серед українських католицьких часописів англійською мовою слід зазначити "Екшн" (Action, "Дія"), що видається Лігою українських католиків Америки, та щотижневий англійськомовний випуск українського католицького щоденника "Америка".

2.2. Політична ідентичність українців в умовах еміграції

Суспільно-політичні та культурні процеси, що відбуваються в сучасній Україні, зумовлюють значний інтерес суспільства до життя й діяльності тієї

частини українського народу, що живе за межами України – в діаспорі. Падіння тоталітарного режиму, одним із стовпів якого була заборона слова, здобутків людського духу, які не вписувались у рамки цього режиму, відкрило шлях до пізнання духовних надбань української діаспори, тих напрямків її діяльності, які забезпечують не лише збереження своєї національної ідентичності, а й допомагають творити нові культурні і духовні цінності, які мають служити всьому українському народові.

Процес масової міграції до інших країн набув масового характеру на зламі XIX-XX ст. [27]. Українську діаспору прийнято умовно поділяти на представників далекого зарубіжжя (країни Західної Європи, Азії, Північної та Південної Америки, Австралія) та близького (новітні держави – республіки колишнього Радянського Союзу) [28]. Такий поділ зумовлений як історичними обставинами, так і виразними відмінностями умов проживання українців та відповідно різними завданнями щодо захисту їхніх прав, підтримки їх та співробітництва з ними. Традиційно історію української еміграції поділяють на чотири хвилі: перша - трудова еміграція - з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни; друга - політична - період між двома світовими війнами; третя - інтелектуальна - період після Другої світової війни до середини 1950-х рр.; четверта - економічна - від 1980-тих рр. до сьогодення. Звичайно, такий поділ є досить умовним [27]. Кожна з цих груп мала свої об'єктивні і суб'єктивні передумови міграції, які і запрограмували її історичну роль по відношенню до материкової батьківщини. Трудова еміграція (будучи практично малоосвіченою і бідною) створила підґрунтя для наступної політичної еміграції, а та стала ґрунтом для інтелектуальної, яка своєю чергою була фундаментом для незалежної Української держави. Отже створився неперервний ланцюг державотворення в часі: трудова еміграція – політична еміграція – інтелектуальна еміграція – незалежна Україна. Однак дуже важливо проаналізувати еміграцію в просторі. Співставлення еміграції в просторі та часі дозволяє стверджувати, що діаспора виконувала по меншій мірі два рівновеликі завдання: творила

передумови для незалежності України і творила інтелектуальний та духовно-культурний продукт світової цивілізації [29].

Проте усі ці періоди їх об'єднує безцінний досвід – досвід розбудови справжнього громадянського суспільства. Суть цього суспільства полягає в існуванні широкої мережі незалежних громадських організацій на основі поваги до індивідуума як особистості. Організації розбудовуються за горизонтальною структурою на засадах волонтерства з активними членами, які працюють з ідейною наснагою задля свого самозадоволення та самореалізації, що неможливо зробити без усвідомлення політичної ідентичності [30].

За даними Світового конгресу українців, близько 20 млн етнічних українців живуть поза межами своєї історичної Батьківщини. Це одна з найчисленніших діаспор у світі. В осмисленні явища закордонного українства слід виділити два ключові моменти. З одного боку, воно є складовою національної історії, з іншого – в ньому містяться величезні можливості для подальшого розвитку України.

Закордонне українство є невід'ємною частиною національного гуманітарного простору. Діаспоральна присутність України у світі є величезним ресурсом нашої держави, який досі залишається повною мірою неусвідомленим і незатребуваним. Адже впродовж тривалого часу в українській діаспорі нагромаджено значний духовно-культурний потенціал, створено чималі наукові, літературні, художні цінності, там працювали і працюють багато визначних українських науковців, письменників, митців [27].

На нашу думку, для цілісності загальної картини варто охарактеризувати соціально- історичні умови формування діаспорної історичної науки, яка згодом стане базою, на ґрунті якої виросте

північноамериканська історіографія діяльності ОУН і УПА. Для цього відстежимо причини та напрямки основних еміграційних хвиль.

Протягом 1947-1953 рр. до Канади та США прибула велика кількість емігрантів, велику кількість становили представники інтелігенції та науковців. Тому третю хвилю умовно можна назвати - інтелектуальною хвилею, оскільки переважну більшість емігрантів склали освічені люди. Приїзд активних освічених людей спричинило створення у діаспорі різноманітних організацій, які своєю увагою охоплювали літературний рух, видавничу справу та суспільно-громадське життя. Вони принесли нові ідеї, сприяли розквітові українського політичного, громадського, культурного та релігійного життя в діаспорі. У 1970-1980-х рр. із СРСР було виселено групу так званих дисидентів, переважно творчих працівників. Дисидент - інакомисляча людина, яка не погоджується з панівною ідеологією, світоглядом, існуючим політичним ладом. Дисиденство відкрило нову сторінку української еміграції з політичним підтекстом. Вимушена за своїм характером третя хвиля еміграції переважно складалась в основному людей освічених і національно свідомих. Країни, в яких оселились емігранти цієї хвилі це: США, Великобританія, Австралія, Бразилія, Аргентина, Франція та ін.[1] Загалом з третьою хвилею української еміграції до Канади потрапило 37 тисяч українців, до США — близько 100 тисяч (40). На відміну від своїх попередників, що в основній масі були малоосвіченими селянами, представники третьої хвилі української еміграції відрізнялися високим інтелектуальним рівнем та свідомою національною позицією. Протягом невеликого проміжку часу вони фактично перебрали на себе керівництво вже існуючими діаспорними організаціями та почали розбудову наукової інфраструктури української громади в Північній Америці. Високий середній інтелектуальний рівень українських іммігрантів «третьої хвилі еміграції» та наявність серед них значної кількості свідомого національного елемента в поєднанні з розвиненою інфраструктурою української північноамери-

канської діаспори, призвів до остаточного переміщення центрів української еміграційного життя з Європи до США та Канади [27].

Однак практично всі північноамериканські дослідники історії ОУН і УПА чий шлях до Нового світу проліг через Європу, мають в своєму арсеналі творчий доробок «європейського періоду». Як зазначає Примаченко Я. Л. [31] на сьогодні, на всіх трьох рівнях (історія пам'ять, політика) спостерігається повна поляризація оцінок і суджень. Вцьому контексті звернення до зарубіжної історіографії є як ніколи актуальним, адже тут йдеться не лише про історіографічний доробок, тематику і фактографію. Проблема має ширше світоглядне значення, важливе для позиціонування України в сучасному світі, образ країни та українців, способи його репрезентації та сприйняття як в самій Україні так і в ширшому світі. Така ситуація зумовлена тим, що частина українців, що потрапили до Північної Америки, певний час проживала в Великобританії, Бельгії, Франції та інших європейських країнах. До того ж остаточне оформлення закордонного проводу ОУН також відбувалося на європейському континенті. Зокрема, С. Бандера своїм осідком в післявоєнній Європі обрав Мюнхен, який ще довгий час залишався головним осередком політичного і культурного українського життя в Старому світі. Остаточне оформлення «третьої хвилі» української еміграції в США та Канаді закінчилося в середині 50-х рр. ХХ ст. В будь-якому разі необхідно враховувати роботи «європейського періоду» аби відстежити, як еволюціонували погляди того чи іншого дослідника, як змінювалась актуальність проблематики ОУН-УПА і методології дослідження проблеми, та яку роль у дослідженнях українського національно-визвольного руху відіграло нове культурне середовище. Загалом, за задумом проводу ОУН та Української Головної Визвольної Ради (УГВР) що виконувала функції уряду, саме українська еміграція мала стати речником українського національно-визвольного руху на Заході. У своєму зверненні від жовтня 1949 р. воююча Україна вимагала від еміграції, по-перше, стати гідним репрезентантом українського народу, і, полишивши

партійну ворожнечу, вести роз'яснювальну роботу на Заході, показуючи, за що борються українці в СРСР; по-друге, поклала на еміграцію відповідальність за створення антибільшовицького фронту [32]. Звертаючись окремо до представників різних професій, провідники українського національно-визвольного руху просили: «Докладіть усіх зусиль до якнайкращого розвитку українознавства, бо саме воно піддається на землях жахливим перекрученням і фальшуванням з боку російсько-більшовицьких окупантів»[31].

На відміну від еміграції, статичній в своєму способі мислення, нове покоління українців, власне діаспора (за визначенням Дж.-П. Хімкі), ввібрало в себе вплив північноамериканського інтелектуального і культурного середовища.

Процес становлення північноамериканських осередків дослідження проблеми ОУН-УПА відбувався в складних умовах формування біполярного світу, що мало як свої позитивні, так і негативні наслідки. Ключова роль «третьої хвилі» української еміграції в розбудові української наукової інфраструктури була зумовлена усвідомлення необхідності створення альтернативного радянському бачення минулого України. Вдало скориставшись повоєнною політичною кон'юнктурою та можливостями сформованими попередніми поколіннями українських іммігрантів, «третьою хвилею» української еміграції змогли створити свої наукові осередки в Північній Америці. Поява перших публікацій, як власне й дослідження проблеми ОУН-УПА в США та Канаді, отримало імпульс із середовища української еміграції і було зумовлено цілеспрямованою політикою проводу ОУН на поширення інформації про український національно-визвольний рух на Заході. [31].

Отже звернення до північноамериканської історіографії продиктовано тим, що саме США та Канада стали форпостом розвитку альтернативної радянській концепції української історії, власне як і притаманних їй

стереотипів. Ці країни прийняли більшість біженців та переміщених осіб з СРСР у повоєнний період. Тут знаходиться більшість науково-дослідних установ що займаються українською проблематикою [31].

Примаченко Я. Л.[31] умовно розподіляє вчених Канади та США на три категорії дослідників:

1. Емігранти, колишні учасники національно-визвольного руху, які, як правило, сповідували ідеологію однієї з фракцій ОУН («мельниківці», «бандерівці», «двійкарі»);
2. Українська діаспора, до якої ми, слідом за канадським дослідником Дж.-П. Хімкою, зараховуємо дітей та онуків післявоєнних емігрантів, що народилися в Америці в 60-ті–70-ті рр[3]
3. Дослідники українського і неукраїнського походження, праці яких виходять за межі українського етнічно орієнтованого національного нарративу.

Отже більшість молодих вчених римуvalи освіту в університетах США і Канади, а тому засвоювали сучасні північноамериканські концепції історичного розвитку. Вони сприяли розквіту українського політичного, громадського, культурного та релігійного життя у діаспорі. Їх об'єднувала відданість ідеї незалежності України й відновлення української суверенної держави. Серед них було чимало «остарбайтерів» – людей, вивезених із України під час Другої світової війни на примусові роботи в нацистську Німеччину. Після закінчення війни більшість із них категорично відмовилися повертатися на батьківщину. Вони виокремились у таборах для «переміщених осіб» в окрему спільноту (своєрідна держава в державі). Виникли таборові школи, майстерні, кооперативи, університети, видавничі організації, розвивалися література, образотворче мистецтво, засновувалися політичні організації. У різних країнах Європи залишилося близько 80 тис.

українців. Більшість емігрували до США, Канади, менше – у Південну Америку та Австралію. Це були люди переважно молодшого та середнього віку, які пройшли крізь горнило боротьби і належали до інтелігенції [32, 33]. Також більшість з них за фахом були політологами і, відповідно, застосовували набір методів політологічної науки. Це дозволило переглянути окремі позиції створені в рамках емігрантської історіографії проблеми ОУН і УПА. Як зазначає Чекалюк В. В. [34] преса української діаспори від часу свого засування, як впливає із дослідження автора, не мала виразного політичного спрямування. Але на початку ХХ століття, відстоюючи соціально-політичні та економічні права української громади, висвітлюючи політичне життя США, преса набирає політичного спрямування, а також розширює інформаційний простір. Зростає її роль і в національно-культурному житті українців діаспори. Тобто ЗМІ пробуджували національну свідомість і особливо цей процес помітний на прикладі пресових видань української діаспори другої половини ХХ століття у США. І навпаки, національна самосвідомість стимулювала розвиток преси, утворення різних за ідеологічним спрямуванням творчих спілок, організацій, видавництв. Журналісти здобули право на неупереджене висвітлення суспільних явищ, а публіцисти – на глибокоаналітичне осмислення і вдумливий аналіз епохальних подій в житті країни і народу. Політична незалежність України відкрила українському народові нові можливості для ствердження своїх світоглядних ідеалів. За таких умов цінний досвід тих українців, які тривалий час проживали в соціально-економічних умовах, відмінних від тоталітарної системи. Вивчення матеріалів пресових органів на теренах США дає змогу твердити, що саме завдяки засобам масової комунікації, серед яких найвагомим є друковане слово, українці за межами Батьківщини зберегли свою ідентичність як нація [34, 35]. Загалом на думку Божук Л. діаспора інтегрувавшись в історичне середовище, будучи вбудованою в структуру суспільства країн проживання, українська діаспора і надалі зберігає свою національну ідентичність, докладаючи до цієї праці чималих духовних і

матеріальних зусиль. Воодночас українська громада в США зазнала значної і досить суттєвої еволюції. Проте серед основних її здобутків можемо виділити збереження власної національної самобутності. Від початків першої масової хвилі еміграції з України до Сполучених Штатів до третьої хвилі, кінець якої прийшовся на період 1950-х рр. переважна більшість українців не втратила специфічного менталітету й національно-культурної ідентичності у розмаїтті інших культур. Інтегруючись у місцеве соціальне оточення, українці водночас не забули про рідне коріння [36, 37]. У світовій комунікативістиці проблему національної ідентичності актуалізували процеси глобалізації. У сучасному суспільстві ідентичність переведена у розряд дискурсивних, інформаційних понять. Категорія ідентичності досить релятивна і може коливається від беззаперечно природної до набутої у соціальній практиці. На думку науковців, природною вона була до самого ХХ століття, коли з'явилися потужні комунікаційні технології, які поставили під питання вроджені характеристики. Проблема національної ідентичності гостро не стоїть для представника державної нації, оскільки національна держава виявляється могутнім інструментом захисту національної тотожності. Натомість пробною вона є для тих індивідів, які не мають держави, ба більше – знаходяться поза межами своєї Батьківщини. Відтак імунітет до асиміляції залежатиме від релігійної, мовної, етнокультурної дистанції від панівної теми, кількісного співвідношення меншини до панівної нації, а також хронологічного проміжку їх співіснування [4]. Українська діаспора опинилася якраз у такій ситуації, коли сукупність усіх цих чинників дозволила довгий час не піддаватись асиміляції [37].

2.3. Збройний спротив УПА в суспільно-політичному дискурсі української діаспори США.

Відомо, що на початку війни уряди США та Канади доклали чимало зусиль для стримування будь-яких проявів зовнішньо політичних симпатій

українців в своїх країнах, оскільки український національно-визвольний рух становив загрозу цілісності Радянського Союзу, який був ключовим союзником у війні з Німеччиною. Як стверджують канадські дослідники Л. Луцюк та Б. Кордан, «над українськими емігрантами було посилено нагляд, а між службами безпеки Великобританії, Сполучених Штатів і Канади налагоджено регулярний обмін докладною інформацією щодо них» [38]. Однак однією з ключових тем в націоналістичному наративі. У період нерівного протистояння українських націоналістів радянському режиму був предметом гордості і глорифікації в еміграційному середовищі української спільноти США та Канади. Характерна для партійної історіографії детальна документація всіх подій, т. зв. «літописний стиль», виливається в загальну епічну поему, головною темою якої виступає феномен УПА як народної партизанської армії, що боролася з переважаючими силами ворога без жодної зовнішньої підтримки, спираючись виключно на український народ. «Бандерівські» дослідники досить детально представили весь спектр заходів та довели унікальність партизанської тактики УПА [31].

Із хронології історичних подій і територіальних поділів у час Другої світової війни як передумов організації таборів «Ді-Пі» стає зрозуміло, що українці, особливо зі західних земель, побоюючись переслідувань із боку сталінського злочинного режиму, шукали притулку у більш безпечних країнах. Назва *displaced person* відображала чисто механічну, зовнішню причину переселення на Захід — вплив війни, але не відбивала політичної складової. Адже ці люди ставали блукальцями під загрозою їхній свободі та життю внаслідок режиму національного, політичного та релігійного пригноблення. Цей статус отримували примусово вивезені під час війни, політичні біженці, військовополонені й учасники формувань на зразок ОУН і УПА. А період 40-50-х рр. ХХ ст. ототожнили з ерою переміщених осіб. Комар Н. у своїй статті зазначає переживання потенційних імігрантів - передчуття невідворотного... Втеча з рідної домівки, бо там нема тобі місця... Переживання, тривога, страх за майбутнє... Табори «Ді-Пі», де

постійно панує страх перед поверненням до «соціалістичного раю»... «Скитальці», «переміщені особи», «ді-пішники», «остарбайтери», позбавлені дійсної національної приналежності... Проте є ще активне й свідоме культурно-просвітницьке та бурхливе товариське життя. Прошли «відбір» – отримали «шанс» виїхати за океан... Нові надії й сподівання... Еміграція та роки становлення й адаптації... Жадане нове життя! [38] На противагу в українських таборах Ді-Пі впродовж кількох років їхнього існування жваво розвинулося суспільно-громадське, політичне, культурно-освітнє, релігійне, господарське, літературно-мистецьке життя та видавнича діяльність. Про це свідчать числа на 1948, коли в таких таборах працювало 102 народні школи, 35 гімназій, 12 інших середніх шкіл, 43 фахові школи, виходило 232 періодичні видання і появилось 818 книжкових видань. [39].

Більшості західних українців вдалося уникнути насильницької репатріації до СРСР, оскільки на початок Другої світової війни вони не були громадянами Радянського Союзу. Завдяки тому, що в 1947–48 рр. уряди США і Канади відкрили двері для біженців та «переміщених осіб» із зруйнованої війною Європи, відбувся масовий відтік українців до США та Канади [39].

Підходячи безпосередньо до процесу становлення досліджень історії ОУН і УПА в США та Канаді треба відмітити важливу роль Об'єднання колишніх вояків УПА США та Канади (ОКВ УПА) та Товариства колишніх вояків УПА ім. ген. Тараса Чупринки ЗДА і Канади (ТКВ УПА), які всіляко сприяли популяризації проблеми ОУН-УПА в Північній Америці, доклавши чимало зусиль для створення необхідної для досліджень історії ОУН і УПА джерельної бази (56). “Об'єднання бувших вояків українців в америці” (ОБУВА) основою цієї організації стала Українська Стрілецька Громада, існуючи в Америці вже від 1925 року. Хоч статут ОБУВА засновано на статуті Стрілецької Громади, проте пристосовано його до нових обставин, які настали з напливом до Об'єднаних Держав нових емігрантів, а між ними –

великої кількості колишніх військовиків різних формацій. Найважливішою новою постановою статуту ОБВУА є принцип, що належати до цієї організації можуть всі українці колишні військові, незалежно від того, чи вони служили в рідних чи чужих військових формаціях, якщо тільки визнають ідеал суверенної і соборної української держави. Щоб полегшити приступлення до ОБВУА також інших українських організацій, оснований згодом в ЗДА новоприбулими членами деяких однородних військових формацій, введено в статут ОБВУА право для кожних 20 членів цієї організації творення окремої власної автономної клітини для плекання традиції своєї військової формації, з власним управлінням. Згодом введено в статут ще й принцип правного членства, себто приналежності туди цілих окремих споріднених організацій. Дивлячись на пройдений шлях 10 років, “Об’єднання бувших Вояків Українців” в Америці старалося гідно виконувати свою основну мету, якою є об’єднати всіх колишніх українських військовиків на принципі надпартійних симпатій і на традиції визвольних змагань за самостійну соборну українську державу. Рахуючись з реальними можливостями, ОБВУА довело таки до налагодження тісної співпраці всієї спорідненні організації у Суспільній Службі комбатантів. На базі повної автономії організаційно звязані в ОБВУА Братерство УСС і Об’єднання кол. Вояків УПА. ОБВУА звернулось з пропозицією тісної видавничої співпраці до Братства еол. Вояків 1 УД УНА і до союзу б. Українських вояків в Канаді.

Загалом, за задумом проводу ОУН та Української Головної Визвольної Ради (УГВР) що виконувала функції уряду, саме українська еміграція мала стати речником українського національно-визвольного руху на Заході. У своєму

зверненні від жовтня 1949 р. воююча Україна вимагала від еміграції, по-перше, стати гідним репрезентантом українського народу і полишивши партійну ворожнечу, вести роз’яснювальну роботу на Заході, показуючи, за що борються українці в СРСР; по-друге, поклдала на еміграцію

відповідальність за створення антибільшовицького фронту(57). Звертаючись окремо до представників різних професій, провідники українського національно-визвольного руху просили: «Докладіть усіх зусиль до якнайкращого розвитку українознавства, бо саме воно піддається на землях жахливим перекрученням і фальшуванням з боку російсько-більшовицьких окупантів»58. Не обмежуючись лише заклик, провід ОУН відправляв свої підрозділи пробиватися до західних зон окупації, покладаючи великі сподівання на привернення уваги Заходу до українського питання.

РОЗДІЛ 3

УПА в тематичному контексті суспільно-політичних україномовних видань США 1950-1980-х рр.

3.1. Контент-аналіз висвітлення образу УПА в світській україномовній пресі США 1950-1980-х рр.

У нашій роботі ми використовували метод контент-аналізу для дослідження газетних публікацій. Контент-аналіз (з англ. contents – зміст, вміст) – це один із ключових методів, застосовуваних для якісно-кількісного аналізу змісту текстових документів. Його використання широко розповсюджене у практиці вивчення масових комунікацій. Об'єктом дослідження методом контент-аналізу часто є зміст повідомлень преси, радіо та телебачення. Багато зарубіжних дослідників, як зазначено у праці Б. Юськіва „Контент аналіз: історія розвитку та світовий досвід” вважають, що першим задокументованим застосуванням даного методу був проведений 1640 року у Швеції аналіз змісту 90 церковних гімнів „Пісні Сіону”. Гімни досліджували на відповідність релігійним канонам. Її визначали за допомогою підрахунку релігійних символів та порівнювали з іншими релігійними текстами. Також зокрема враховувалась якість подачі цих символів: позитивна, негативна чи нейтральна [40].

Перші застосування контент-аналізу для дослідження газетних текстів з'явилися у США на межі XIX та XX ст. Зокрема, у 1893 році американський дослідник Дж. Спід у своїй статті „Чи дають тепер газети новини?”, опублікованій в журналі „Форум”, дослідив зміни тематики недільних випусків нью-йоркських газет з 1881 по 1893 рр. Дж. Спід зробив тематичну класифікацію та виміряв у дюймах обсяг газетних колонок для кожної теми. Таким чином він визначив, що газети більше місця почали віддавати опису

скандалів та чуток, за рахунок скорочення кількості та обсягу публікацій про політику, літературу, мистецтво тощо [там само].

Розрізняють основних два види контент-аналізу: кількісний та якісний. Кількісний вид методу полягає у статистичній перевірці визначених дослідником гіпотез. Тобто, якщо кількісним контент-аналізом ми можемо дослідити, що говориться, то за допомогою якісного - ми аналізуємо, як це говориться.

Об'єктом контент-аналізу можуть бути лише тексти, котрі відповідають:

- принципів формалізації, тобто зміст яких дозволяє застосувати однозначне правило для фіксування визначених характеристик;
- принципів статистичної значущості, тобто елементи змісту, які цікавлять дослідника, мають траплятись з достатньою частотою [41].

Багато вчених вважає, що основна мета застосування цього методу – розкриття прихованого змісту комунікації шляхом дослідження його проявів у структурі тексту [40].

Головні напрями застосування методу мають:

- виявити те, що існувало до тексту і певною мірою відобразилось у ньому (текст виступає індикатором певних сторін досліджуваного об'єкту – навколишнього середовища, автора чи адресата);

- визначити те, що присутнє лише в тексті (мова, жанр, структура, тональність тощо);

- виявити те, що існуватиме після тексту, тобто після сприйняття адресатом (оцінка ефектів впливу)[41].

Контент-аналіз може застосовуватись для опису змісту повідомлення, перевірки гіпотези, порівняння медіа-контенту і „реального світу”, у дослідженні медіа-ефектів на початковій стадії, а також для вивчення

висвітлення образу певних груп у суспільстві [1]. Тому даний метод добре підходить для проведення нашого дослідження і встановлення відповіді на сформульоване нами дослідницьке питання: Яким чином висвітлюється образ УПА в друкованих засобах масової інформації.

Як відзначає Б. Юськів, основний недолік контент-аналізу, полягає у тому, що за допомогою цього методу досліджують явно виражені параметри в тексті. Це зводить метод до описовості, понижуючи його пізнавальні можливості. Крім того, метод обмежений рамками визначених категорій і термінів [58].

Багато вчених вважає, що основна мета застосування цього методу – розкриття прихованого змісту комунікації шляхом дослідження його проявів у структурі тексту [40].

Контент-аналіз може застосовуватись для опису змісту повідомлення, перевірки гіпотези, порівняння медіа-контенту і „реального світу”, у дослідженні медіа-ефектів на початковій стадії, а також для вивчення висвітлення образу певних груп у суспільстві [1]. Тому даний метод добре підходить для проведення нашого дослідження і встановлення відповіді на сформульоване нами дослідницьке питання: Яким чином висвітлюється образ УПА в друкованих засобах масової інформації.

Необхідно також розробити основний робочий документ – таблицю контент-аналізу, за допомогою якої проводитиметься дослідження. Тип таблиці визначається етапом дослідження. Для розробки категорій аналізу дослідник складає таблицю, що зовні нагадує анкету, де кожна категорія передбачає ряд ознак, за якими квантифікується зміст тексту. Для систематизації одиниць аналізу складається кодувальна матриця. При великих обсягах вибірки цей етап роботи варто здійснювати на комп'ютері. Одиницями аналізу в даному дослідженні є тексти усіх публікацій газет

“Америка”, “Свобода”, “Визвольний шлях” і “Дніпро”, які пов’язані з проблематикою УПА. Оскільки метою роботи є дослідження того, який образ УПА створюється на сторінках обраних нами видань, то важливим в цьому контексті є виявлення оцінної лексики, застосовуваної у публікаціях до УПА та її окремих представників. Тому одиницями кодування ми спочатку обрали слова-модифікатори, якими характеризуються у текстах УПА та її представники. Однак на етапі проведення дослідження ми виявили, що часто окремі слова без врахування контексту, в якому їх вжито, можуть втрачати значення. Тому, окрім слів, одиницями кодування у нашому дослідженні виступали фрази і речення.

Для проведення дослідження ми склали кодувальну таблицю, яка містила наступні категорії:

- Назва публікації
- Жанр
- Кількість знаків
- Тема
- Короткий зміст публікації
- Головні герої публікації
- Оцінна лексика
- Тональність публікації (Позитивна, негативна, нейтральна)
- Присутність протилежних точок зору.

Матеріали, присвячені висвітленню проблематики, пов’язаної з УПА в газетах “Америка”, “Свобода”, “Визвольний шлях”, “Дніпро” становлять 750 статей. Розгляд публікацій, здійснюватимемо за двома великими тематичними блоками, пов’язаними з висвітленням образу УПА та Р.

Шухевича. Кожен з них у свою чергу містить дрібніші підрозділи, матеріали яких дозволять виявити як кількісні, так і якісні характеристики з тим, щоб максимально охопити весь матеріал дослідження та досягти вичерпної повноти. Тематика публікацій газети „Америка”, пов’язаних з УПА, представлена наступним чином:

1. Заходи з відзначення річниць створення УПА;
2. Новини про діяльність УПА в Україні;
3. Лідери УПА: Р. Шухевич, С. Бандера;
4. Сторінки історії УПА;
5. Висвітлення заходів з популяризації УПА;
6. Допомога воїнам УПА.
6. Побут, релігія, мистецтво у криївках.

Наявний тематичний спектр матеріалів дає змогу конструювати образ УПА за такими характеристиками. Одним із принципових ключових визначень, що привертають увагу і дають уявлення про УПА є словосполучення національно-визвольна боротьба. Сам термін поза конкретним контекстом ототожнюється з національно-визвольним рухом, а цей в свою чергу може трактуватися як „складова частина світового революційного руху” [42, 284]. Натомість в історичному контексті 1940-50-х рр., тобто в умовах радянської дійсності, він пов’язується з протестними військовими діями окремого військового формування, спрямованими спочатку проти гітлерівської Німеччини, а пізніше проти радянської тоталітарної системи, що увійшло в історію України під назвою Українська Повстанська армія. І саме у цьому контексті словосполучення національно-визвольна боротьба має значення оцінної лексики. Спорідненими з ним є наступні, близькі за значенням словосполучення, як: боротьба за незалежність України, визвольні змагання українського народу, національно- визвольний рух. За

своєю питомою силою і внутрішнім змістом – це місткі і вагомі означники, до яких апелюють, як видно з публікацій, здебільшого колишні учасники визвольних змагань.

Розкриття різних сюжетів із діяльності УПА дає характеристику самій УПА і в цьому аспекті вдалося виявити цілий ряд означень, визначень, словосполучень, фразеологічних зворотів і цілих уступів. Останні дозволяють повніше й глибше розкрити цей образ. До них віднесемо наступні: „армія нескорених”, „армія непереможних”, „безіменна”, „лісова армія”, „українське військо”, „найефективніша у світі”, „унікальна в світовій історії”.

Для того, щоб зрозуміти наскільки потужним був дискурс збройного спротиву УПА на сторінках діаспорної преси звернемось до публікацій 1950-1980-х рр. Тут теми, що стосуються УПА знаходимо у публікаціях, які умовно можемо поділити на кілька напрямків: культура та мистецтво, історія, тексти що стосуються найбільших християнських свят, публікації новинного характеру та окрема група матеріалів, які безпосередньо не торкаються зазначеної теми, але опосередковано згадують про це.

Варто зазначити, що кількість публікацій на тему УПА на початку 1950-х сягала максимальної кількості у період, який ми досліджуємо. В той час як з кожним наступним роком їхня кількість зменшувалась і досягла свого мінімуму наприкінці 1980-х.

У травневому номері «Амерки» 1950-го року [43], розміщене прикметне інтерв'ю зі Степаном Бандерою, яке він дав іноземним журналістам у Німеччині. У ліді зазначається, що мета розмови “розповісти про сучасні визвольні змагання в Україні, щоб чужинні журналісти змогли вірно про них проінформувати західні народи”. У розлогодому матеріалі Бандера не дає чітких відповідей на низку питань, які найбільше турбували тогочасне українське суспільство. “Чи німці пропонували українцям співпрацю

обіцяючи державну самостійність?, - Під час війни гітлерівська Німеччина ніколи не ставилась насправду позитивно до справи української державної самостійності, тільки намагалася заманити сумнівними обіцянками в далекій перспективі”. “Чи ви хочете спровокувати війну між ССРСР та Америкою?, - Ми не маємо змоги це зробити, ані це не лежить в сфері наших завдань. Ми ведемо своєю власну боротьбу ті дбаємо про спільний визвольний фронт усіх поневолених большевизмом народів. А питання війни західних держав з ССРСР — це справа захисту їхніх життєвих інтересів.”

У числі № 8 (18) за березень 1954 року [44] міститься цікава стаття «Християнство у партійних полеміка». Як уже згадувалося, політично післявоєнне українство було надзвичайно заангажоване і подрібнене – «розварені націоналістичні групи знайшли зброю для самовинищування і в християнстві». Автор справедливо зазначає, що партії шукали привід для дискусії у будь-якому явищі. Цього разу цим приводом послужила заява ОУН в Україні, що організація не зв'язує себе з будь-яким світоглядом чи релігією. Далі у публікації наводяться докази і точки зору різних сторін. Тобто по суті бачимо, що політичний дискурс грав на диференціацію українців. Друга частина статті присвячена власне «християнському зерну», де йдеться про речі, які б мали об'єднувати діаспору. Так християнство назване найціннішим у європейській культурі: «воно є зерном, що з нього виростає європейська духовність з її мистецтвом, наукою, світоглядом». Автор закликає тверезо оцінювати ситуацію в Україні, яка 35 років знаходиться під владою комуністів – «ще 10 років – і матимемо стан, де молоде покоління виховувалося у марксістській вірі, а про християнство має тільки свідомо викривлене уявлення».

Публікації про УПА у світській діаспорній пресі зазвичай мали інформативний зміст та не виділялися радикальною лексикою. Однак, такі елементи часто можна було простежити у військових журналах та партійній пресі, кожне з яких природно творило власний дискурс відмінний від іншого.

Окремо можна сказати про привітання, які розміщувалися на шпальтах (нерідко на обкладинці) видань на найбільші християнські свята – Різдва і Великодня. Як правило друкувалися вітання від редакції, однак цим не обмежувалося. Можна було зустріти привітання від вояків УПА. Привітання супроводжувалися різдвяними історіями з підпілля та повстанськими колядками:

*Нова радість стала, вже УПА повстала,
До УПА іде весь нарід добиватись права.
По всій Україні вороги панують,
Нашу неньку Україну усюди плюндрують.
Вже УПА повстала з синів України,
І не зроблять воріженьки з наших сіл руїни.
Не сумуй, народе, клянемося нині,
Що збудуєм тобі волю і славу Вкраїні.*

*Нова радість стала, яка не бувала,
Бо УПА на командира “Чупринку” дістала.
Просим тя Ісусе, щодня, щогодини:
Поможи му окупантів вигнати з Вкраїни.*

Нерідко різдвяні привітання ставали приводом для більш розлогого контексту. Так у канву духовного впліталися мирські побажання «українським політичним центрам на еміграції, героїчному підпіллю, воюючій Батьківщині, науковим інституціям, працівникам української преси». У релігійний контекст тут вплітався дискурс національно-визвольних змагань. Однією з традицій була публікація тематичних віршів чи оповідань. Як приклад наведемо рядки Т. Курпіти опубліковані у передріздвяному номері журналу «Дніпро»:

*Сині кучугури, пролягли хуртечі
І на землю грішну – опустився вечір
Опустився тихо, щоб оголосити
Як у Вифлеємі – народивсь Спаситель
А в криївці вогко, ні куті, ні сіна
А в селі Святвечір, ждуть, напевне, сина
Вийшов із криївки, тишина довкола
Лише кріс з морозом у долоні коле
Тільки не в цей вечір, вирішив повстанець
І намерзлу зброю – в схованці зоставив
А мороз гарцює і рипить дорога
А у небі зорі величають Бога
І нарешті хвіртка, а за нею хата
Відчиняє двері: “Із Різдвом вас, тату!”
Ще хотів спитати, де старенька мати
Як з кутків на нього – штири автомати
Підійшов до сина батько й тихо мовив
Вибач що так сталось. Із Різдвом Христовим!*

Зазначимо, що головними символами у таких поезіях, присвячених до Різдва постають Христос, зірка, родина, кутя, хліб, сіно, свічка. Увесь цей калейдоскоп образів покликаний на образному рівні викликати почуття дому у людей, які знаходяться далеко від нього. У одній із заміток від редакції так і сказано: «бажаємо гарних свят на чужині». У Різдвяних образах переважають такі, що мають асоціюватися із домашнім затишком і родинним колом. Відтак і подібною є символічний ряд, який використовувався на Великодні свята.

Різдвяні спогади вояків УПА ми зустрічаємо і у публікації “Свят-вечір у лагерьх” у 1964 році у газеті “Свобода”. “початок 1946-го року — перший

мій святвечір у неволі. Це час, що на ньому ще лежало п'ятно жахливого воєнного режиму. Більшість лиціарів УПА ще дихало святечною традицією Рідному Краю; тільки нечисленні з-посеред них одиниці вже ділили зі мною важки й вантаж лагерних днів. Той Свят-Вечір пройшов серед фізичного і морального бруду покидків суспільности ц у сопуху бараків. Тільки малими гуртками сходилися ми щоби тихо помолитися з вірою, що коли нас було кількох зібраних у Його Ім'я, Він є між нами.”

У 50% дослідженого матеріалу йдеться про постаті Степана Бандери та Романа Шухевича. Найбільше публікацій про Генерала Чупринку з'явилося у восени 1950 р., тоді українська діаспора США дізналась про смерть воєнокомандувача. Варто зазначити, що перша звістка про загибель з'явилась у найбільшій на той час україномовній газеті “Америка” 25 жовтня, хоча загинув Шухевич ще 5 березня. Протягом двох місяців ця щоденна газета публікувала на першій шпальні повідомлення: “Редакція щоденника “Америка” повідомляє своїх читачів, що від Української головної визвольної ради і Бюра проводу ОУН вона одержала підтвердження болючої та трагічної вістки, що генерал-лейтенант Тарас Чупринка, Головний командант Української повстанчої армії поляг смертю хоробрих на Рідній Землі в кривавому бою з московським наїзником. Славна Йому Пам'ять!”

Про те, що мова йде про непересічну людину свідчить оцінна лексика про нього на зразок: „це той самий чоловік, який стільки років провів на схронах і криївках...”, „легендарний чоловік, командуючий УПА” . Йому належали слова: „Є певні ідеї і ми їм служимо. За ці ідеї гинемо, за ці ідеї боремося. За нами йшли люди, бо наша ідея відповідала інтересам народу”. За словами Ю. Шаповала „він увів у практику листівки російською мовою, обстоював реформування ідеології ОУН від ”донцовської” правої до ліволіберальної”.

Наприкінці 70-х кількість публікацій про УПА значно зменшилась порівняно з 50-ми. Більшість статей мали довідковий характер. Наприклад у

грудневому номері “Народної волі” 1978 року редакція розмістила статтю “Видавництво Літопис УПА”, в якій йшлося про те, що колишні вояки повстанської армії в Торонто (Канада) створили видавництво Літопис УПА, щоб видавати різні документи, спогади та наукові студії про Українську повстанську армію. Колишні вояки закликають громаду купувати опублікованні видання та жертвували кошти на видання нових про український резистанс в часи Другої світової війни. Як ми бачимо, характер публікацій змінився і вщухла патетична лексика прославляння повстанської армії.

Є і критичні статті як от «Бандерівщина і християнство», опублікована з нагоди святкування «тисячоліття християнської України» [46]. Автора обурило меса, на яку слід було платити за всіх, і яка відбувалася не канонічно. Тут помітна неприхована неприязнь до політиків-бандерівців, які за виловом автора, «за імпрезовим квитком по 1,25 доляра на Службу Божу входили». Автор засуджує конкретні негативні моменти, проте загалом стоїть на засадах клерикальності: «Коли труби можна толерувати на пікніку чи фестивалі, то ні в якому разі на Службі Божій... Вперше в житті ми почули барабанщику, яка не мислима під час Святої Жертви, яку Христос установляв і страшною смертю Своєю одухотворив».

У 1950-1980-ті процеси асиміляції українців у полікультурному американському середовищі вже були досить помітними. Відтак проблемно-дискусійні статті на цю тему природно з’являлися у газетах та журналах. Великий масив публікацій після 1970-го займають статті про історію УПА, спогади вояків. Ця тема охопила матеріали, які стосуються висвітлення різних аспектів, дотичних до теми УПА: це розповіді або згадки про окремих учасників руху опору, бої, інтернаціональна складова УПА, підпільна преса, де УПА представлено в ідеологічному контексті (6 статей, 16 %). У статті „Шляхи нескорених” у газеті “Свобода” журналіст наводить промовисту статистику про те, що вже 1942 року повстанські загони активно діяли у 70-

ти районах 9-ти областей України - від Львівської до Житомирської. До 15-ї річниці Гурбинського бою - одного з найбільших в історії національного визвольного руху з'явилася стаття „Невідомими сторінками сторії „полум'яних літ”, що ґрунтується на інформації з книги. У статті Г. Гопко „Україні великих каменів” лише згадується про одного з учасників руху опору полковника М.Твердохліба (псевдо Грім), який разом із дружиною О.Герасимович загинув в останньому бою бою УПА на горі Березовачка.

В окремих матеріалах оприлюднено інформацію про підпільну пропагандистську літературу, що обіймала журнали, брошури, книги та листівки. Авторка статті „І слово - зброя...”(14 липня) прореферувала підпільні періодичні видання, а це: „Ідея і чин”, „До зброї”, „Повстанець”, „Український перець”. У першому номері „Повстанця” вміщено також фрагмент „Присяги вояка УПА”.

3.2. Роль УПА у формуванні національної ідентичності української діаспори США.

Значна частина проблем утвердження загальнонаціональної ідентичності пов'язана з особливостями політичних, соціальних та культурних трансформацій в Україні. В гуманітарних науках щоразу більшого поширення набуває концептуалізація України як перехідного суспільства (transition society), для якого, зокрема, властиве співіснування різних цивілізаційних форм: постіндустріального, індустріального і аграрного світів, що відбивається в політичній культурі, поведінкових практиках, культурних формах [47].

В українському публічному дискурсі поширилася хибна жорстка опозиція «громадянської» та «етнічної» нації. Її штучність очевидна вже тому, що національно «нейтральна» держава неможлива, як неможлива нація без національно–культурного первня. Ця теза принципово нетотожна етнічній ексклюзивності. Навпаки, надзавданням Української держави залишається повноцінна інтеграція до загальнонаціонального наративу, зближення і, водночас, збереження самобутності етнічних спільнот та культурного розмаїття українського суспільства; створення передумов, аби етнокультурні групи не перебували під захистом держави, а були повноправними членами суспільства.

Актуалізація історії визвольної боротьби Української повстанської армії стала важливим кроком на шляху націоналізації історичної пам'яті українців, домінуючою темою у переосмисленні історії Другої світової війни. Зважаючи на неоднозначну оцінку діяльності ОУН і УПА у суспільстві, тривалий час ця тема оминалася політичним керівництвом держави.

Історична пам'ять українців травмована століттями бездержавності та культурної асиміляції. Сучасний її стан можна охарактеризувати як кризовий. Виявами цієї кризи є співіснування у колективній свідомості різних проєкцій українського минулого. Перспективи розбудови української нації потребують відродження культури і традицій передачі пам'яті поколінь, примирення суспільної думки навколо “болючих” тем історії. У пошуках національної ідентичності українці долають непростий шлях “зламу” стереотипів, деміфологізації поглядів на своє минуле, вчаться оцінювати національну історію. У даному контексті доречним буде твердження Я. Грицака про те, що сучасна Україна є полем битви між двома версіями української історії. Він називає їх, відповідно, советською та українською традиційною [7].

Саме існування двох моделей історичної пам'яті призводить до “розколотості” поглядів українців на вітчизняну історію, що яскраво

відтворюють результати соціологічних досліджень. Так під час опитування, проведеного Інститутом соціальної та політичної психології АПН України у вересні 2006 р., на запитання визнання УПА воюючою стороною у Другій світовій війні на заході висловилися 68 %, на сході проти такого визнання – 65,8 % опитаних [11, с. 72].

Становлення української політичної нації як сучасної європейської спільноти нероздільно пов'язане з активним, складним, а часом і суперечливим процесом формування національної ідентичності. Дати правильні відповіді на виклики єдності та консолідації українського суспільства як цілісного демократичного політичного організму можливо, тільки глибоко розуміючи особливості цього процесу. Радянська ідеологія цілеспрямовано нав'язувала негативне ставлення до поняття «нація». У прагненні зберегти імперський характер держави влада СРСР фактично відмовилася визнавати марксистську тезу «про право нації на самовизначення аж до відокремлення». Цю суперечність радянської теорії і практики переконливо доведено у роботі І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація». Радянська ідеологія трактувала суспільство як народ – однорідну спільноту трудящих, яка протистоїть буржуазії та до певної міри прошарку інтелігенції. Такий погляд закорінений у російській інтелектуальній традиції. Його генеза вичерпно висвітлена у роботі М. Бердяєва «Витоки і смисл російського комунізму». Найістотнішою ознакою модерних націй є національна ідентичність – ототожнення людини самої себе з певною спільнотою, її символами, цінностями, історією, територією, культурою, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами. Причому йдеться про прийняття цієї ідентичності не лише на суто раціональному, розумовому, рівні, а й на емоційному, семантико-міфологічному.

У складному та багатовимірному процесі формування української політичної нації надзвичайно важливу роль відіграє суспільна комунікація.

Вона відбувається в інформаційному просторі, який можна розглядати як сукупність інформаційних потоків, що продукуються засобами масової інформації (друкованими, електронними, Інтернет-виданнями) та є загальнодоступним для громадян України.

Аналіз ролі етнічної преси у збереженні національно-культурної ідентичності української діаспори, поряд з оглядом етапів становлення цієї преси вимагає дослідження її місця в системі інформаційно-комунікативних зв'язків у період 1950 -1980 рр. Дослідження даної теми включає вивчення матеріалів українських діаспорних видань, а також функціонування цього каналу у загальній структурі передачі й збереження етнічної інформації.

Етнічну інформацію у широкому розумінні можна кваліфікувати як таку, що має національне забарвлення, відображає життя спільноти. Обов'язковість інформаційно-комунікативних зв'язків зумовлюється потребою у нагромадженні історичного і культурного досвіду, знань, зразків поведінки тощо, а також їхнього збереження і передачі молодому поколінню. За інших умов у середовищі спільноти пануватиме розірваність зв'язків, що може призвести до занепаду і розладу. До подібних висновків прийшли такі відомі етнологи як С. Арутюнов, Ю. Бромлей. Вони вважали, що механізм існування будь-яких спільнот ґрунтується переважно на зв'язках, котрі можуть бути зафіксовані в рамках поняття «інформація». Саме тому на шпальтах української діаспорної преси США значне місце посідає інформація, що актуалізує культурний потенціал народу.

До своїх національних цінностей українці зараховують звичаї й обряди, мистецтво, літературу. Саме в цих ділянках культурної ідентифікації виявляють вони власну етнічну приналежність, зрештою глибину духовності, що забезпечує національне самозбереження. Тобто стає очевидним той факт, що серед різних проблем, пріоритет надавався саме тим, які були актуальними на даному етапі суспільно-політичного розвитку. Це значною

міро стосується загальнополітичної проблематики, що посідає важливе місце в структурній побудові аналізованих видань і друкується найчастіше на перших сторінках.

Таким чином саме зміст поєднував комунікатора і реципієнта, оскільки саме передача інформації, ідей становить серцевину спілкування – ядро комунікативних зв'язків [51, с. 51].

Поряд з інформативною функцією українська діаспорна преса відігравала ще одну не менш важливу роль у житті української спільноти – вона була організатором громадського життя українців у США. Адже серед численних публікацій можна виділити ті які прагнули залучити до громадського життя діаспори, спільної справи. Це виявлялося, зокрема, у зверненнях преси з приводу збору коштів для створення осередків культури і дозвілля. Так у виданні «Наше життя» №2 за 1955 рік [56] у статті «Зберігаймо пам'ятки нашої культури» розповідається про діяльність Союзу Українок Америки щодо збереження пам'яток народного мистецтва. Зокрема, зазначається, що «у цій справі потрібне зрозуміння і співпраця». «Наше життя» як друкований орган жіноцтва постійно розміщував на своїх шпальтах інформацію про громадську роботу в окремій рубриці «При громадській роботі». Наприклад, № 4 за 1953 рік [55] розповідає про результати діяльності Союзу українок «догляд за хворими, допомога парафії» тощо.

Цікаві дані знаходимо у газеті «Українське життя» від 15 листопада 1958 року [80], де йдеться про допомогу надіслану громадськими організаціями США для «залиш енців, хворих і потребуючих». У статті зазначається «ті цифри [надіслані гроші] не приходять легко. Їх зі самопосвятою здобувають наші члени. Вони ходять зі зірковими листами по домах».

Разом з тим у пресі висвітлення набули і події мистецького життя, наукові здобутки української діаспори, а також вшанування пам'ятних дат для відомих діячів.

Окремий пласт публікацій торкався історії. Свою багатогранну діяльність, пов'язану із збереженням національних вартостей на чужині, етнічна преса діаспори традиційно пов'язувала з популяризацією української минушини. Відомо, що кожне нове покоління звертається до історії та набутків культури не лише з метою усвідомлення зв'язку з минулим, але виходячи з своїх нинішніх інтересів. Уявлення про історичне минуле є одним із компонентів етнічної самосвідомості, тобто уявлення про риси народу, його культуру, минуле і сучасне. Знання легенд, переказів і фольклору формують історичну пам'ять, що сприяє стабілізації етносу, створює потенціал народу [51, с.71].

Автори усвідомлювали, що ідентифікація українця спиралася на історичні знання, тому на своїх сторінках часто зверталися до цієї тематики. Видання «Українське громадське слово» від березня 1953 року [47] публікує статтю «Українська земля», де звертається до теми Карпатської України, яка у цей час у Радянському Союзі взагалі була під табу. Автор називає день проголошення суверенної республіки «днем Української перемоги в боротьбі за своє право і волю». Обґрунтовуючи «українськість» цих територій, автор окрім іншого апелює до віросповідання, як до одного з ключових ознак національної ідентичності: «до 1815 року весь цей простір, в релігійному відношенні, підлягав єдиній греко-кат. єпархії».

Безумовну підтримку автора знаходять українці, які творили відродження на Закарпатті, навіть під тиском мадяризації: «ці свідомі автохтони України виконали велике національне діло». Українці діаспори різних політичних міркувань в усі часи мали одну мету – незалежна Україна. Кінець статті узгоджується з цим постулатом, коли автор висловлює сподівання усіх українців: «у недалекий час, коли ці наші землі виявлять

свобідно свою волю та з'єднуються в одне ціле – Соборну Україну». Подібний лейт-мотив є характерним для публікацій з історичної тематики, адже він грав на об'єднання діаспори.

У середині ХХ століття українська у ній намітилося певне розшарування на українців-емігрантів, які щойно приїхали з Європи, та українців, які народилися і вирости в США. Так трапилося через те, що між другою та третьою хвилею імміграції пройшов досить тривалий час. Це у свою чергу призвело до формування двох відмінних світосприймань. Проте національні традиції виступали об'єднуючим фактором. Преса взяла на себе завдання втримати стабільність аудиторії, що було можливо лише через врахування неоднорідної специфіки та інтересів своєї аудиторії [51, с. 49].

Вплив преси 1950-1980 рр. на ідентифікацію та гуртування українців об'єктивно підсилювався і зосередженістю україно-американської преси «на собі». 1950-1980ті були часом, коли українська громада потребувала згуртування і становлення як цілісного соціального організму. Відчуваючи таку необхідність українська преса була замкнена на українському (чи пак україномовному) читачеві. Обсяг англomовних матеріалів у зазначених виданнях мізерний (2 - 4 %), що говорить про чітку позицію редакцій – видавати український продукт лише для україномовного населення. Преса постала перед необхідністю з одного боку – призупинити мовну і культурну асиміляцію першої і другої хвиль міграції, з іншого – включити до українського дискурсу новоприбулих українців. Показово, що усе це відбувалося у країні, де проводилася реальна політика багато культурності.

У 1950-1960-х на сторінках преси тривала дискусія, котра чітко визначила позиції української громади, яка виступила за розбудову контактів з українцями на Батьківщині. Відтоді духовний зв'язок діаспори та України став очевидним для свідомості багатьох зарубіжних українців. Пізніше цей зв'язок зміцнили постійні візити фахівців з діаспори до України та їхні лекції, праця над спільними проектами в галузях науки, медицини, культури тощо.

Підсумовуючи, психологічно основний зміст української етнічної преси був спрямований на те, щоб у читача виникало асоціація «моє-наше», а відтак міцнішало усвідомлення та почуття особистої приналежності до культури власного народу у широкому розумінні. Калейдоскоп новин, що включали події, прикладні, матеріали, публікації світоглядного характеру про мову, культуру, історію, згадки про важливі дати з життя видатних українських письменників, діячів залучав читачів до українського національного дискурсу, а відтак до обстоювання національної свідомості.

ВИСНОВКИ

У нашій роботі ми дослідили методом контент-аналізу висвітлення образу УПА в світській пресі української діаспори США (1950-1980-ті). Зокрема, ми дійшли таких висновків.

1. Підбір фактажу, сюжетів, героїв публікацій, інтерв'ююваних осіб, документальних джерел у газетах свідчить про свідоме творення позитивного образу УПА на сторінках видань. Ефект позитиву часто досягався через зіставлення з образом ворога – в іпостасі НКВС, МГБ, сталінського тоталітарного режиму, „нового гітлерівського порядку” тощо.

2. Для висвітлення колективного образу УПА, як і окремих його лідерів, автори широко застосовували позитивну оцінну лексику, на зразок „національно-визвольна боротьба”, „герої”, „армія нескорених”, „кращі сини й дочки нашого народу”, найлегендарніша партизанська армія Європи” та баг. ін. Цей лексичний набір спрямований на героїзацію діяльності учасників руху опору та глорифікацію образу УПА загалом.

3. Стан наукової розробки проблеми україномовної преси США залишається недостатнім. Початок дослідження цієї теми поклали роботи дослідників з діаспори, зокрема С. Наріжного, А. Животка, М. Куропася, М. Боровика. Ці дослідження проводилися у час, коли ще не була достатньо розроблена теоретична база та понятійний апарат, відтак роботи не позбавлені методологічної недосконалості та несистематичності. Вивчення цієї теми вітчизняними науковцями фактично розпочалося тільки з 1990-х років, коли науковці отримали змогу вільно обирати предмет дослідження. В Україні про пресу українців Північної Америки писали Ю. Римаренко, Є. Камінський, В. Євтух, О. Гриценко, В. Чекалюк, В. Губарець, захищено ряд наукових робіт. Втім, у багатьох сенсах діаспорна преса й досі залишається малодослідженою, цій проблемі бракує аналітичної складової, теоретичних узагальнень. Зокрема й аспект релігійного дискурсу та його впливу на

збереження національно-духовних цінностей. Частково це пояснюється недоступністю багатьох видань для українських науковців. Відтак дана робота набуває особливої значущості, адже у процесі були опрацьовані архівні матеріали Українського національного музею у Чикаго.

4. У період 1950-1980 рр. відбулася професіоналізація та диференціація преси, збільшилося тематичне і жанрове розмаїття публікацій. Цьому сприяла поява численних українських організацій різної політичної орієнтації, а також громадських, професійних, жіночих, просвітницьких осередків. Тематично українська преса охопила царину історії, культури та зосередилася на забезпеченні інформаційних потреб читачів. Відтак вона зайняла чільне місце у системі інформаційно-комунікативних зв'язків української громади у США, відіграючи важливу роль каналу передачі і збереження інформації, зокрема національно-духовних цінностей.

5. Основний зміст публікацій української етнічної преси, які стосувались УПА був спрямований на те, щоб у читача виникали патріотичні настрої, а відтак міцнішало усвідомлення та почуття особистої приналежності до власного народу. Обговорення Української повстанської армії у світській пресі української діаспори було всеохоплюючим явищем. На відміну від політичного дискурсу, який також був потужно представлений на сторінках тогочасної преси, УПА виконувало роль об'єднуючого начала для українців, адже автори світських видань апелювали до національно-духовних цінностей.

6. В ході дослідження, нами не було виявлено впливу комуністичної пропаганди на формування образу УПА в українській діаспорі США. Водночас, жодне з обраних нами видань не підходить до висвітлення образу УПА безпристрасно, об'єктивно й глибоко і зі збалансованою експертною оцінкою. Практично відсутні спроби піднімати і висвітлювати суперечливі та міфологізовані моменти, що стосуються проблематики УПА, які викликають неоднозначні оцінки у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колісник Ю. Преса національних меншин України або як навчитися любити свою націю / Ю. Колісник. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 144 с1.
2. Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття / Ю. Тернопільський. – Джерзі Сіті: М.П. Коць, 1974. – 175 с.
3. Мерфі Н. Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури / Н. Мерфі. – Донецьк : Вебер, Донецька філія, 2007. — 257с
4. Енциклопедія української діаспори: У 7 томах. – Чикаго – Нью-Йорк: НТШ в Америці, 2012.
5. Тригуб П., Мерфі Н. Українська діаспора у США: збереження традицій національної культури (історіографія проблеми) / П. Тригуб, Н. Мерфі : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukraci/history/2007/74-61-23.pdf>
6. Гриценко О. Основні принципи взаємодії ЗМІ і громадської думки / О. Гриценко // Українська журналістика у контексті світової : [збірник наукових праць] / за заг. ред. В. Шкляра. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2001. – Вип. 5 – С.49 – 56.
7. Новий світ. – 1951. – вересень.
8. Кривошеєва О. Питання культури української мови у виданнях української діаспори США і Канади / О. Кривошеєва // Збірник харківського історико-філологічного товариства. – Харків, 1995. – С.169 – 172.
9. Чекалюк В. Українська національна ідея у періодичній пресі діаспори до Другої світової війни / В. Чекалюк // Наукові записки Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2005. – Т. 20. – С. 101– 105:

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1400>.

10. Кулеша Н.М. Українська преса у Німеччині 1919-1945 рр. : формування та функціонування: [монографія] / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника / за ред. М. Романюк. – Львів : Науково-дослідний центр періодики ЛНБ ім. Василя Стефаника, 2009. – 344 с.

11. Громадський голос. – 1950. – 1 вересня.

12. Губарець В. Українська етнічна преса у Північній Америці: історія і сучасність / В. Губарець // Наукові записки Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. – 2005. – Т. 22. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1451>.

13. Романюк М. Українське пресознавство на порозі XXI століття / М. Романюк. – Львів: Науково-дослідний центр періодики ЛНБ ім. Василя Стефаника, 2000. – 110 с.

14. Чекалюк В. Трансформація проблеми самоідентифікації українців на шпальтах газети «Свобода» у період з середини 40-х кінця 90 років XX століття/ В. Чекалюк // Наукові записки Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. – К. – 2008. – Т. 30. – С. 41–56 : [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2336>

15. Довідник з українсько-американських газет на мікрофільмах / упор. Г. Миронюк, О. Лужницький. – Нью-Йорк – Львів : Дослідницький центр історії імміграції Міннесотський університет, 1998. – 40 с.

16. В'ятрович В. Українська Повстанська Армія у світлі західної преси 1946-1947

рр. //Україна. Культурна Спадщина, національна свідомість, державність.

Збірник на пошану професора Юрія Сливки. – Львів, 2000. – Т. 7. – с. 471-488.

17. Романишин Ю. Боротьба ОУН-УПА за незалежність України у висвітленні західної преси (40–50-х рр. ХХ ст.) // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — Львів, 2002. — Вип.11. — С.186–196
18. Євтух В. Етнічна самосвідомість в умовах багатокультурності / В. Євтух // Етнічна самосвідомість: національна культура [Тези Республіканської наукової теоретичної конференції, (Київ, 21 - 23 березня 1991 р.)]. – К.: Республіканська асоціація українознавців, 1991. – С. 58 – 60.
19. Українці в американському та канадському суспільствах: [Соціологічний збірник] / за ред. В. Ісаїв. – Джерсі Сіті : Видавництво М.П. Коць, 1976. – 360 с.
20. Давидченко Т. Типоформуючі ознаки та критерії типологічного поділу масмедіа (монографічне вивчення дитячої, молодіжної, жіночої та іншої періодики) / Т. Давидченко // Точка зрення. – С. 189 – 192 : [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/articles/Kultnar/knp120/knp120_169-172.pdf.
21. Іванов В. Соціологія масової комунікації: Тексти лекцій / В. Іванов. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 2003. – 113 с.
22. Акопов А. Методика типологічного дослідження періодичних видань (на прикладі спеціальних журналів) / А. Акопов. – Иркутск: Вид-во Иркутського госуниверситета, 1985. – 96 с.
23. Дзюбенко Г. Сучасна журнальна періодика: загальна характеристика, типологія, основні функції та принципи / Г. Дзюбенко // Стиль і текст. – 2002. – Вип. 3. – С. 206—218 : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1063>.

- 24.Владимиров В. Історія української журналістики (1917-1991): [навчальний посібник] / В. Владимиров. – К. : МАУЦ, 2007. – 174 с.
- 25.Боровик М. Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді / М. Боровик. – Мюнхен : Український Вільний Університет, 1977. – 341 с.
- 26.Волосожар. – 1957.
- 27.Історія української культури - Павлова О.Ю.
- 28.Українська діаспора: історичний аспект [Електронний ресурс] // Навігатор. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.portugalia.com/ukrainska-diaspora/>.
- 29.Ключковська І. Українська діаспора в об'єктиві сучасності – національно-політичний та духовно-культурний феномен [Електронний ресурс] / Ірина Ключковська, Наталія Гумницька // Мистецька сторінка. – Режим доступу: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=303>
- 30.Гумницька Н. О. Українське зарубіжжя – важливий інформаційно-культурний ресурс стратегічної моделі євроінтеграції України / Н. О. Гумницька, М. А. Петруняк. // Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України. – 2011. – С. 247 – 255.
- 31.Примаченко Я. Л. Північноамериканська історіографія діяльності ОУН і УПА / НАН України. Інститут історії України. — К.: Інститут історії України, 2010. — 182 с.
32. Єсельчик С. Зберігаючи спадщину: нарис історії української спільноти в Австралії // Альманах українського часопису «Вільна думка» та Фондації українознавчих студій в Австралії. – Сідней, 1994. – 936 с.

33. Дякова О. Концептуальні засади збереження ідентичності української діаспори в демократичних країнах / Олена Дякова. // Українознавство. – 2008. – №2008. – С. 276–281.
34. Чекалюк В. В. Преса діаспори США як комунікативний чинник формування ідентичності українців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з соц. комун. : спец. 27.00.01 "Теорія та історія соціальних комунікацій" / Чекалюк Вероніка Василівна – Київ, 2008. – 13 с.
35. Чекалюк В. В. Вплив преси діаспори на творення української державності / В. В. Чекалюк // Збірник, присвячений Міжнародній науковій конференції // Українська держава: історія та етапи розвитку // Традиції державотворення в Україні: політологія, юриспруденція, народознавство. – Львів, 2003.
36. Божук Л. Перспективи розвитку освіти в українському зарубіжжі: державна політика та громадська ініціатива / Л. Божук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство. – Випуск 11. – К., 2007. – С. 43–48.
37. Дігтяренко В.В. Дискурс християнських цінностей української діаспори в україномовній пресі США у 1950-х рр / В. В. Дігтяренко, Ю.Е. Фінклер // магістерська робота . – Львів – 2013
38. Комар Н. Табори «Ді-Пі» [Електронний ресурс] / Наталія Комар // МІСТ тижневик для українців з усього світу. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://meest-online.com/history/as-it-was/tabory-di-pi/>.
39. Енциклопедія українознавства. У 10-х томах. / Головний редактор Володимир Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1954—1989.
40. Юськів Б.М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід. – Рівне:

Перспектива, 2006. – 202 с.

41. Минаев О. Контент-анализ – описание метода: [Електронний документ]. – (psyfactor. org/lib/kontent.htm). Перевірено 25.05.2009.
42. Українська радянська енциклопедія в 12 тт. – Том 7. – К., 1982
43. Інтерв'ю з Степаном Бандерою. // Америка. – 1950. – С. 4.
44. Листи до приятелів. – 1954. – № 8 (18).
45. Чапуга С. До питання про об'єктивну оцінку ОУН і УПА // «Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історія, уроки, сучасність», наук. конф. Всеукр. Братства вояків УПА (1993; Івано-Франківськ). Матеріали наукової конференції Всеукраїнського Братства вояків УПА «Організація... », 16–17 січня 1993 р., м. Івано-Франківськ. Стрий, 1993. — С.56–57.
46. Український Прометей. – 1955. – 25 серпня.
47. Зерній Ю. Державна політика пам'яті в Україні: Становлення та сучасний стан / Юлія Зерній // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3. – С. 41–51
48. Саєнко Л. Українська періодика в Австралії / Л. Саєнко // Українська періодика: історія і сучасність: [доповіді та повідомлення Восьмої Всеукраїнської Науково-теоретичної конференції, (Львів, 24–26 жовтня 2003 р.)] / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника / за ред. М. Романюк. – Львів : Науково-дослідний центр періодики ЛНБ ім. Василя Стефаника, 2003. – С. 189 – 194.
49. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. На матеріалах сучасної газетної

публіцистики : [монографія] / К. Серажим. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.

50.Шутов Р. Роль ЗМІ у формуванні політичної та громадської думки в Україні [Електронний документ]. (<http://www.mcenter.org.ua/text/news/20080208-4.html>).

51.Шаповал Ю. Війна після війни// Українська повстанська армія в боротьбі проти тоталітарний режимів. - Л., 2004

52.Чернишов Р. В. Деякі проблеми висвітлення ролі ОУН та УПА в історії України // Розбудова держави: духовність, екологія, бізнес. — 1996. —С.157–158

53.Яневський Д. Б. Проект "Україна": Жертва УПА, місія Романа Шухевича – Харків: Фоліо, 2012. – 283 с.

54.Himka J.-P. A Central European Diaspora under the Shadow of WW II: The Galician Ukrainiansin NorthAmerica //Austrian history yearbook.—2006—№ 37.—P. 17–31.

55.Wimmer, Rodger D., Dominick, Joseph R. Mass media research, an introduction. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1997